

หมอมมอใบไม้ในอุบลราชธานี : บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมพยากรณ์ ดวงชะตาต่อสังคมอีสานร่วมสมัย

วรธนิก โพรธิจักร*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ประเทศไทย

Leaf-Fortune Tellers in Ubon Ratchathani: Functions of Life Forecasting Rites in Contemporary Isan Society

Worathanik Photijak*

Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 30 September 2022

Revised 30 December 2022

Accepted 16 March 2023

คำสำคัญ

บทบาทหน้าที่คติชนวิทยา

หมอดู

พยากรณ์ดวงชะตา

หมอมมอใบไม้

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์บทบาททางคติชนวิทยาของพิธีกรรมพยากรณ์ดวงชะตาโดยหมอมมอใบไม้ ผู้เขียนใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ สุ่มตัวอย่างโดยบังเอิญ เก็บข้อมูลปฏิสัมพันธ์และภาษาในพิธีกรรมโดยจดบันทึกข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมและการสัมภาษณ์หมอมมอใบไม้ 2 ท่าน และผู้รับการทำนายดวงชะตาที่สมัครใจให้ข้อมูลอีก 9 คน จากนั้นวิเคราะห์บทบาทคติชนวิทยาตามแนวคิดของ Bascom (1965) และศิริพร ณ ถลาง (2548) ผลการศึกษาพบว่า หน้าที่แรก พิธีกรรมนี้ทำหน้าที่ให้ที่มาและเหตุผลของการมีพิธีกรรมแบ่งออกเป็น 2 ประการสำคัญ คือ หนึ่งเป็นการสืบความเชื่อและวิถีปฏิบัติของกลุ่มชนที่มีรากเหง้าของการนับถือ “ผี” บรรพบุรุษและครูอาจารย์ที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านการทำบุญอุทิศให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการไหว้ครู ไส้ขันธ์ครู และสองเป็นการสอนหลักธรรมและวิถีปฏิบัติในพุทธศาสนา ซึ่งเห็นได้จากการบอกพื้นดวงบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องชาติภพและกรรมเก่า การทำบุญอุทิศกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ และการทำบุญเกื้อกูลมวลมนุษยชน ส่วนหน้าที่อื่นๆ ได้แก่ ให้การศึกษาต่อคนในชุมชน รักษามาตรฐานและแบบแผนทางสังคม และให้ความเพลิดเพลินและระบายความคับข้องใจ นอกจากนี้ สังเกตได้ว่าพิธีกรรมนี้มีบทบาทหน้าที่โดดเด่นในการลดทอนความทุกข์ด้านต่าง ๆ ที่ปัจเจกชนกำลังเผชิญอยู่ จึงสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจให้แก่คนในสังคมอีสานร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานีและพื้นที่ใกล้เคียง

* Corresponding author

E-mail address:

worathanik@gmail.com

Keywords:

Functions of folklore,
fortune teller,
life forecast,
leave-fortune teller

Abstract

This article analyzed functions of the folklore of life forecasting rites of leaf fortune tellers. The researcher utilized a qualitative research method. The sampling was chosen by a random sampling method and collected interactions and discourses as data, recorded by compiling field notes from participant observation and non-participant observation as well as conducting semi-structured interviews with voluntary research participants of two leaf-fortune tellers and nine of their fortune telling rite participants and then analyzed data according to Bascom (1965) four functions of folklore and Na Thalang (2005). Results revealed that the first function of the rite was to describe the background and significance of the rite which can be sub-divided into two key points including the passing down of beliefs and practices of those participants rooted in animism. This function was realized through dedicating merit to ancestral spirits and worshipping the sacred gurus, and the second function was to deliver Buddhist teachings and practices. These functions could be seen through narrating the life forecast based on the participants' rebirth cycles and their derived karma, making and devoting merit to deceased ones and making merit through helping others. Other functions of the rite consisted of providing education to people in the community, maintaining social norms, and entertaining and releasing mental stress. Furthermore, it was noticeable that this rite significantly functions to reduce various aspects of suffering which the participants were facing. Thus, this rite was keen to stabilize mental balance for people in contemporary Isan society as in Ubon Ratchathani and adjacent provinces.

1. บทนำ

การพยากรณ์ดวงชะตาแบบท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของคนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบชายแดนเลียบแม่น้ำโขง ซึ่งค่อนข้างห่างไกลจากศูนย์กลางที่ใช้คัมภีร์โหราศาสตร์ในการทำนายดวงชะตา หมอดูในพื้นที่เช่นนี้กลับไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการใช้ความรู้ตามคัมภีร์โหราศาสตร์แบบวงหรือแบบวัดซึ่งสืบทอดความรู้มาจากคัมภีร์โหราศาสตร์พระเวทและโหราศาสตร์ไทยที่ถ่ายทอดผ่านภาษาสันสกฤตและบาลี ท้องถิ่นมีภูมิปัญญาหรือรูปแบบพิธีกรรมทำนายดวงชะตาที่มีลักษณะเฉพาะที่ทำนายตามความเชื่อ ความรู้ ความสามารถ และชนบทพิธีที่เป็นที่ยอมรับนับถือและสืบทอดกันมาในแต่ละชุมชน ในอีสาน “หมอมอ” เป็นคำที่มีความหมายครอบคลุมผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในการทำนายดวงชะตาให้แก่ผู้ที่เข้ารับการทำนายดวงชะตา อาจรวมถึง หมอส่องหรือหมอดูอื่นๆ ใช้วิธีการทำนายต่างกันออกไป เช่น ใช้กระดองเต่า ใช้ยอดไม้ใบไม้ เป็นต้น

“หมอมอใบไม้” หมายถึง พิธีกรรมทำนายดวงชะตาโดย “หมอมอ” โดยใช้ “ใบไม้” หรือ “ดอกไม้” ที่ผู้มารับการพยากรณ์ดวงชะตาเป็นคนเก็บจากต้นด้วยตนเอง พิธีกรรมทำนายดวงชะตา เช่นนี้พบมากในเขตจังหวัดอุบลราชธานี เช่น อำเภอเมือง อำเภอพิบูลย์มังสาหาร และน่าจะหลวยผู้ประกอบพิธีกรรม (หมอมอ) ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง การสืบทอดภูมิปัญญาหมอมอใบไม้ มักเป็นการส่งต่อไปยังสมาชิกในครอบครัวคนใดคนหนึ่ง ซึ่งบุคคลนั้นจะถูกคัดเลือกจากหมอมอรุ่นอาวุโส มีการส่งต่อขั้นครูและข้อกำหนดต่าง ๆ เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนที่เหมาะสมกับบทบาทการเป็นหมอมอใบไม้ ตลอดจนข้อห้ามหรือ “ชะล่า” (taboo) ต่าง ๆ ที่หมอมอต้องงดเว้นห้ามปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ในการประกอบพิธีกรรมทำนายดวงชะตาให้บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ผู้รับคำทำนายมาพบหมอมอใบไม้เพื่อให้ช่วยประกอบพิธีกรรมทำนายดวงชะตา ดอกไม้หรือยอดไม้ที่ผู้เข้ารับการทำนายดวงชะตาเด็ดมา นำมาใส่ขันหรือพานครู ร่วมกับ รูป เทียน ดอกไม้ และเงินพานครู แล้วอธิษฐานต่อหมอมอว่าขอให้ทำนายทายทักและตอบข้อสงสัยต่าง ๆ ที่ผู้เข้ารับการพยากรณ์ดวงชะตาต้องการซักถามเพื่อนำคำตอบไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไป ในขณะที่ประกอบพิธีนอกจากผู้รับพยากรณ์ดวงชะตาแล้ว อาจมีเพื่อน ญาติ หรือผู้ปกครองเข้าร่วมรับฟังการทำนายดวงชะตานั้นด้วย การพยากรณ์ดวงชะตาเป็นปฏิบัติการทางสังคม (Fortune Telling as Social Action) ในแง่ที่คนในสังคมหรือชุมชนที่มีวิถีปฏิบัติเหล่านี้นำไปเป็นแบบแผนของกิจกรรมทางสังคมที่มีความหมายต่อการดำรงชีวิตของตนเองและชุมชน

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ทางคติชนของภูมิปัญญาพิธีกรรมทำนายดวงชะตาของหมอมอใบไม้ตามแนวทางของ Bascom (1965) และเพื่อวิเคราะห์บทบาทของพิธีกรรมพยากรณ์ของหมอมอใบไม้ที่มีต่อสังคมอีสานร่วมสมัย ดำเนินการศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตการณ์แบบ

ไม่มีส่วนร่วม (non-participation observation) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participation observation) และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured interview) โดยเก็บข้อมูลจากบ้านของหมอมอซึ่งเป็นสถานที่จัดพิธีกรรมพยากรณ์ดวงชะตาในสองอำเภอ คือ พิบูลมังสาหาร และอำเภอเมืองอุบลราชธานี ในเดือนตุลาคม ปี 2563 และเดือนธันวาคม ปี 2564

กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลได้จากการสุ่มตัวอย่างโดยบังเอิญ (accidental sampling) มีการชี้แจงรายละเอียดการวิจัย เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลเข้าใจและตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัยโดยสมัครใจ และสามารถยุติการร่วมวิจัยได้ และปกปิดข้อมูลส่วนบุคคล นำเสนอผลการวิจัยด้วยนามสมมติ (pseudonym) ตามกรอบมาตรฐานจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลไม่อนุญาตให้บันทึกวีดิทัศน์และถ่ายภาพ ผู้เขียนบันทึกข้อมูลปฏิสัมพันธ์ของผู้เข้าพิธีกรรมพยากรณ์ดวงชะตาที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างด้วยการจดบันทึก จากนั้นจัดกลุ่มข้อมูลแล้ววิเคราะห์เนื้อหาของคติชนวิทยาตามแนวทางของ Bascom (1965) และศิริพร ณ ถลาง (2548) นำเสนอผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

ก่อนการนำเสนอผลการวิเคราะห์ในลำดับถัดไป ผู้เขียนได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งที่เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 การพยากรณ์ดวงชะตา

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า มีนักวิชาการศึกษาการพยากรณ์ดวงชะตาด้วยวิธีวิทยาและมุมมองที่ค่อนข้างหลากหลาย อาทิ พัชรีย์ แก้วผลึก (2561) ศึกษาวิเคราะห์โหราศาสตร์ในทรรศนะและความเชื่อของชาวพุทธ ได้ข้อสรุปว่า มีความเชื่อในโหราศาสตร์การพยากรณ์ การให้ฤกษ์ยามที่เป็นมงคลรวมเป็นหนึ่งในความเชื่อพื้นฐานหลายประการของชาวพุทธ ชาวพุทธมีการประสานความเชื่อเรื่องบาป บุญ คุณโทษและกรรม ความเชื่อในเรื่องฤกษ์เป็นการผสมผสานการทำบุญทางพุทธศาสนาเข้าไปเพื่อผลในด้านขวัญและกำลังใจ เพื่อความเชื่อมั่นในทุกกิจการที่ประกอบให้เกิดประโยชน์ ทั้งเพื่อประโยชน์ส่วนตน ประโยชน์ส่วนรวม และสังคม ส่วนฉวีชา ชินธิป (2548) พบอีกแง่มุมว่า โหราศาสตร์ถูกนำไปใช้ในการประกอบธุรกิจอย่างแพร่หลาย การตัดสินใจในธุรกิจโดยอาศัยโหราศาสตร์เป็นเรื่องที่กระทำได้เนื่องจากสามารถถล่มเกลวให้คนเชื่อกฎแห่งกรรม มุ่งทำความดี อยู่ในศีลธรรม มีความสุขุมรอบคอบ ระมัดระวัง ไม่ประมาท มีความอดทนต่ออุปสรรค ทำให้มั่นใจในการทำธุรกิจ และทำให้ชีวิตมีความหวังและกำลังใจ

การพยากรณ์ดวงชะตาเป็นกิจกรรมที่เป็นการกระทำทางสังคมที่มีความหมาย ทั้งยัง ชำรงโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมและความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ของคนในสังคม ได้ด้วย ชนกพร พัวพัฒนกุล (2556) เน้นย้ำว่า วาทกรรมการพยากรณ์ดวงชะตาเป็นวิถีปฏิบัติ ทางสังคมและวัฒนธรรมที่อธิบายได้ว่า อุดมการณ์ต่าง ๆ ที่มีการเผยแพร่ผ่านคำพยากรณ์ ดวงชะตาเกี่ยวข้องกับความคิดและค่านิยมในสังคมไทยหลายประการ เช่น ความเชื่อเรื่อง โหราศาสตร์ สังคมรวมหมู่ ระบบอาวุโส ชนชั้นทางสังคม ความคิดชายเป็นใหญ่ ความคิดทาง พระพุทธศาสนาและลัทธิวิโรคนิยม ขณะเดียวกันอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่สื่อผ่านคำพยากรณ์ ดวงชะตาก็อาจส่งผลต่อความคิดความเชื่อของผู้รับการพยากรณ์ด้านต่าง ๆ ได้แก่ การนิยาม ชีวิตที่มีความสุขในฐานะ “ชีวิตที่พึงประสงค์” การเสนอภาพสังคมในอุดมคติและสมาชิกที่ พึงประสงค์ และการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ของคนในสังคม

จากการศึกษาของนักวิชาการข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพยากรณ์ดวงชะตาเป็นกิจกรรม ที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมของผู้ร่วมกิจกรรมการทำนาย ดวงชะตา ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล อาชีพการงานหรือธุรกิจ รวมทั้งมีบทบาทหน้าที่ในการกำหนด โครงสร้างสังคม ค่านิยม ความเชื่อและอุดมการณ์ของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ ได้

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาการพยากรณ์ดวงชะตาในไทย แต่การพยากรณ์ดวงชะตา ในระดับท้องถิ่นยังมีการศึกษาไม่มากนัก ดังนั้น ประเด็นหมอดูท้องถิ่นหรือพิธีกรรมดูดวงแบบ ท้องถิ่นยังคงเป็นช่องว่างทางความรู้ (knowledge gap) ที่นักวิชาการยังสามารถหยิบยกขึ้นมา ศึกษาเพื่อเติมเต็มหรือขยายช่องว่างทางความรู้ได้อีกหลายแง่มุม

2.2 แนวคิดหน้าที่ของคติชนวิทยา

ในการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ตามทรรศนะของ Malinowski การตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยมนุษย์ให้สามารถตอบสนอง ความต้องการของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมมีหน้าที่ในตัวเองใน การตอบสนองความต้องการของมนุษย์ (ยศ สันตสมบัติ, 2540, น. 32) จากทรรศนะดังกล่าว Bascom ให้ความเห็นต่อข้อเขียนของ Malinowski เรื่อง Myth in Primitive Psychology ว่ามีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจวิถีชีวิตของกลุ่มชนดั้งเดิม ทั้งประเด็นสิ่งแวดล้อม ความคิด การจัดระเบียบ ธรรมเนียมประเพณีของคนดั้งเดิม ซึ่งทั้งหมดนี้มีความสำคัญต่อการศึกษา ติความทางคติชน เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ล้วนมีความหมายและมีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม (Bascom, 1965, pp. 281-282)

แนวการวิเคราะห์ของ Bascom ให้ความสำคัญต่อบริบททางสังคมของคติชนวิทยา และบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมอย่างละเอียด ซึ่งบริบททางสังคมของคติชน (social context of folklore) ให้ความสำคัญต่อการพิจารณาว่าข้อมูลคติชนนั้นถูกเล่าในเวลา สถานที่ใด ใครคือ

เจ้าของเรื่อง ใครเป็นผู้เล่า เล่าให้ใครฟัง มีลีลาในการถ่ายทอดอย่างไร ผู้ฟังมีส่วนร่วมหรือโต้ตอบอย่างไร ตอนใด (สุกัญญา สุจนายา, 2549; Dundes, 1965)

Bascom สนใจพัฒนาแนวคิดนี้โดยมุ่งเน้นที่บทบาทหน้าที่ของข้อมูลจนในภายหลังกลายเป็นแนวคิดสำคัญสำหรับวิเคราะห์หน้าที่ของข้อมูลคติชนประเภทต่าง ๆ Bascom ได้ชี้แนะว่า ข้อมูลคติชนแต่ละประเภทมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคม อาทิ ภาษิตทำหน้าที่เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคติในศาลของชนบางกลุ่ม ปรีศนาแสดงปฏิภาณอันเฉียบแหลม ดำเนินการปรีชาเห็นคุณค่าสำคัญของหลักปฏิบัติ เพลงเสียดสีทำหน้าที่ปลดปล่อยความไม่พึงพอใจต่อสังคม (สุกัญญา สุจนายา, 2549) ซึ่งเดิม Bascom ได้สรุปบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาไว้ 4 ประการคือ 1) ให้ความเพลิดเพลิน 2) ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม 3) ให้การศึกษา และ 4) รักษาปทัสถานของสังคม (สุกัญญา สุจนายา, 2549; Dundes, 1965)

สืบเนื่องจากบทบาทหน้าที่ของข้อมูลคติชนที่ Bascom ให้ความสนใจ ศิราพร ณ ถลาง (2557, น. 362-363) ระบุหน้าที่ของข้อมูลคติชนวิทยา 4 ประการ ได้แก่ หน้าที่ในการอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม หน้าที่ในการให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า หน้าที่ในการช่วยรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม หน้าที่ในการให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้แก่ความคับข้องใจของบุคคล

ตามความเห็นของ Bascom เขาได้ให้ข้อสังเกตไว้ด้วยว่า “บทบาทของคติชนวิทยาสามารถแยกบทบาทย่อยลงไปได้อีก หรือรวมเป็นเพียงบทบาทเดียว คือ บทบาทในการรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรม (maintain the stability of culture)” (สุกัญญา สุจนายา (บรรณาธิการ), 2548, น. 6) สำหรับแนวทางการใช้ทฤษฎีของ Bascom ในบริบทการศึกษาคติชนวิทยาและวัฒนธรรมไทย (ศิราพร ณ ถลาง, 2552, น. 361; Bascom, 1965, p. 279) ได้นำแนวคิดของ Bascom มาใช้เป็นกรอบอธิบายบทบาทหน้าที่ของคติชนในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรม โดยแบ่งบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาออกเป็น 3 ข้อใหญ่ ๆ ได้แก่

1) บทบาทคติชนในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม สังคมประเพณี (Traditional societies) ให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรม โดยจะมีพิธีกรรมในระยห้วงเวลาหัวต่อของชีวิต พิธีกรรมบูชาอำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมที่ช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกัน มั่นคงอบอุ่น ดังนั้นเมื่อนึกถึงพิธีกรรมที่อธิบายความเป็นมาของพิธีกรรม เราจะนึกถึงกลุ่มชนหรือชาติพันธุ์ที่เป็น “เจ้าของ” พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับตำนานเหล่านั้น

2) บทบาทคติชนในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม ในสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือใช้ เช่น สังคมชนเผ่า หรือสังคมที่ยังคงใช้ประเพณีบอกเล่าเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรม คติชนเป็นกลไกสำคัญในการทำหน้าที่เป็น “สถาบันการศึกษา” ให้แก่เด็ก ๆ และผู้คนในท้องถิ่น เช่น การให้ความรู้เรื่องความเป็นมาของชนเผ่าตนเองผ่านตำนานอธิบายกำเนิดกลุ่มชนหรือนิยายประจำถิ่น

3) บทบาทคติชนในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม คติชนยังมีบทบาทต่อ “จิตใจ” ของคนในสังคมเช่นกัน คือ ทำหน้าที่เสนอทางออกหรือทางเลือกให้แก่ผู้คน เมื่อเขาเหล่านั้นรู้สึกไม่พอใจหรือคับข้องต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เช่น การสร้างตัวละครในนิทานปรัมปราได้ เหาะได้ ทดแทนความรู้สึกที่บิ่บไม่ได้ อย่างนก

การศึกษาข้อมูลคติชนไทยของสุภัญญา สุจนายา (บรรณาธิการ) (2548, น. 7-8) ซึ่งใช้แนวทางการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาของบาสคอมยังแบ่งบทบาทของเพลงปฏิพากษ์ที่มีต่อสังคมไทยออกเป็นสองรูปแบบ คือ บทบาทโดยตรงและบทบาทแอบแฝง โดยระบุบทบาทแรกของเพลงปฏิพากษ์เป็นบทบาทที่เพลงมีบทบาทโดยตรงต่อสังคมไทย คือ การสร้างความบันเทิง ส่วนอีก 5 ประการจัดว่าเป็นบทบาทแอบแฝง ได้แก่ การสร้างความสามัคคีของชุมชน การให้การศึกษ การระบายความเจ็บปวดจากกฎเกณฑ์ประเพณีและค่านิยมบางประการ การระบายความเจ็บปวดจากภาวะเศรษฐกิจและสังคม และบทบาทสุดท้ายเป็นการบันทึกเหตุการณ์และวิพากษ์วิจารณ์สังคม

ในขณะที่ ศิราพร ณ ถลาง (2552) ระบุว่าบทบาทหน้าที่ด้านหนึ่งของคติชนวิทยา คือ การอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม สังคมประเพณี (Traditional societies) ให้มีความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรม โดยจะมีพิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต พิธีกรรมบูชาอำนาจเหนือธรรมชาติ มีพิธีกรรมที่ช่วยสร้างความรู้สึกมั่นคงอบอุ่น งานศึกษาบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาจากประเพณีทำขวัญของสุวิทย์ เจียรสุวรรณ (2548) ในบริบทชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ผู้เขียนกลับพบบทบาทหน้าที่สำคัญของพิธีกรรมคือ ประสานและกลมกลืนความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ดังจะเห็นได้จากประเพณีทำขวัญของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ในเขตอำเภอพนมสารคาม และอำเภอรสาธิวาส จังหวัดฉะเชิงเทราที่ผู้เขียนได้ศึกษา ปรากฏพิธีทำขวัญ 2 ประเภท คือ พิธีทำขวัญที่เกี่ยวกับชีวิตและพิธีทำขวัญที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม การทำขวัญของแต่ละกลุ่มมีบทบาทในการสร้างความสามัคคีในชุมชนและรักษาวัฒนธรรมของกลุ่มของตน มีบทบาทในการให้กำลังใจและความอบอุ่นใจ ส่งเสริมศีลธรรมและจริยธรรม ควบคุมสังคม และให้ความเพลิดเพลิน แต่ในขณะเดียวกัน พิธีทำขวัญของไทยพวนและไทยเขมรซึ่งได้รับเอาบททำขวัญบางส่วนของกลุ่มคนไทยมาใช้ด้วย ส่งผลให้ประเพณีการทำขวัญมีบทบาทในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคน 3 ระดับ คือ ภายในครอบครัว ภายในกลุ่มชน/กลุ่มชาติพันธุ์ และระหว่างกลุ่มชน/กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสามกลุ่มให้กลมกลืนกัน

ในระยะหลัง มีการศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมในเชิงพลวัต รัตนา จันทร์เทาว์ (2559) วิเคราะห์พลวัตของบทบาทหน้าที่ประเพณีการแข่งขันเรือยาวในภาคอีสาน โดยใช้บทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) ของ Bascom (1965) วิเคราะห์พลวัตบทบาทหน้าที่ของการแข่งขันเรือยาวประเพณีท้องถิ่นในภาคอีสาน โดยเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วพบว่า แม้

เรือยาวจะเปลี่ยนแปลงไปด้านการจัดการจากอดีตที่หมู่บ้านหรือวัดเป็นผู้จัดการแข่งขันมาสู่การจัดการโดยหน่วยงานภาครัฐ แต่การแข่งขันเรือยาวทำหน้าที่ 4 ประการ คือ เป็นกระจกสะท้อนสังคม ให้การศึกษาแก่สมาชิก สร้างการยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคม และให้ความบันเทิง ซึ่งหน้าที่ประการหลังสุดเด่นชัดที่สุด

นอกจากนี้ชัชวรา สุขยะไชย (2560, น. 21) ได้ปรับใช้แนวทางของ Bascom ในการวิจัยโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของคำสุทธวัญของชาวไทยเลยอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย แล้วระบุหน้าที่ของคำสุทธวัญไว้ 5 ประการ โดยจำแนกหน้าที่ 4 ประการแรก ตามแนวทางที่ศิริพร ณ กลาง (2548) กำหนดไว้ ได้แก่ 1) บทบาทหน้าที่ในการอธิบายเหตุผลในการทำพิธีกรรม 2) บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า 3) บทบาทหน้าที่ในการรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม 4) บทบาทหน้าที่ในการให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล ส่วนหน้าที่อีกประการ ผู้วิจัยระบุ 5) บทบาทหน้าที่ในการให้ความสะท้อนอารมณ์

จากงานวิจัยที่ได้ใช้แนวทางการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาตามแนวคิดทฤษฎีของ Bascom ในบริบทการศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาไทยข้างต้น เราพอจะเห็นได้ว่า มีการใช้แนวคิดของ Bascom กับข้อมูลคติชนต่างประเภท และต่างพื้นที่ และต่างบริบท ทั้งสังคม ประเพณี สังคมท้องถิ่น สังคมวัฒนธรรมแบบหลากหลายวัฒนธรรม/ชาติพันธุ์ และบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาก็แยกย่อยหลากหลายได้อย่างที่ Bascom เคยเสนอแนะไว้ ทั้งยังเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่แบบภาพรวม (holistic perspective) ของข้อมูลคติชนวิทยาที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและธำรงสังคมแม้สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมและกลุ่มชน/ชาติพันธุ์จะแปรเปลี่ยนไปก็ตาม

สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์ข้อมูลปฏิสัมพันธ์ของพิธีกรรมทำนายดวงชะตาโดยหมอมอไบ้ไม่ตามแนวทางของ Bascom ซึ่งครอบคลุมประเด็นการวิเคราะห์ที่ศิริพร ณ กลาง (2548) สรุปไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1) การอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม 2) การให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า 3) การช่วยรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และ 4) การให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้แก่ความคับข้องใจของบุคคล เพื่อศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาพิธีกรรมทำนายดวงชะตาในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผลการวิเคราะห์มีรายละเอียดดังจะนำเสนอในลำดับถัดไป

3. ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้เขียนพบว่า พิธีกรรมทำนายดวงชะตาโดยหมอมอไบ้ไม่ทำหน้าที่ทางคติชน 4 ประการ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การให้ที่มาและเหตุผลของการมีพิธีกรรม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลปฏิสัมพันธ์ในการร่วมพิธีกรรมทำนายดวงชะตาโดยหมอมอไบไม่พบว่า เหตุผลของการมีพิธีกรรมที่สำคัญ ๆ สองประการ คือ ทำหน้าที่สืบความเชื่อและวิถีปฏิบัติของสังคมวัฒนธรรมที่นับถือ “ผี” ซึ่งเห็นได้จากการเชื่อมโยงไปยังวิญญาณครูบาอาจารย์ ปู่ย่าที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ การทำบุญอุทิศกุศลให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การใช้ใบไม้ ดอกไม้ซึ่งเป็นตัวแทนของธรรมชาติเป็นสื่อในการใช้พลังจิตติดต่อกับสายญาณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณของ “ผี” ซึ่งเป็นครู อาจารย์ ปู่ ย่า และเหตุผลของการมีพิธีกรรมนี้ยังสอนหลักธรรมและหลักปฏิบัติของศาสนาพุทธ ซึ่งได้แก่ การบอกพื้นดวงบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องชาติภพและกรรมเก่า การทำบุญอุทิศกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ และการปลุกฝังให้คนทำบุญเกื้อกูลมวลมนุษยชาติ

3.1.1 การสืบความเชื่อและวิถีปฏิบัติของสังคมวัฒนธรรมที่นับถือ “ผี” โดยการทำบุญอุทิศกุศลให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์

หมอมอระบุว่า การดูหมอมอไบไม่ย่อมมีครูอาจารย์ วิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นผู้ดูแลให้การพยากรณ์ดวงชะตานั้นเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีความถูกต้องและเป็นธรรมต่อผู้รับการพยากรณ์ดวงชะตา หมอมอถือว่าการพยากรณ์ดวงชะตาให้แก่บุคคลต่าง ๆ นี้ก็เป็นไปเพื่อการส่งเสริมให้คนประกอบกุศลกรรมมากขึ้น ดังนั้น จึงเป็นการช่วยคนและผลบุญนี้สามารถอุทิศให้แก่ครูอาจารย์ วิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองการพยากรณ์ดวงชะตาครั้งนั้น ๆ ได้ ทั้งนี้ เพื่อรำลึกคุณครูเจ้าของวิชาพยากรณ์ดวงชะตา ซึ่งหมอมอบางคนเรียกว่า “พ่อปู่” หรือ “ปู่ครู” และการทำนุบำรุงความศักดิ์สิทธิ์และฤทธิญาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองดูแลการพยากรณ์ดวงชะตาด้วย หมอมอระบุว่า การได้ช่วยคน ก็ได้ช่วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้รับอามิสสินจ้างของก้านบน แต่รับเอาส่วนบุญกุศลที่ละเอียดยิบไปบำรุงญาณหยั่งรู้ให้แม่นยำขึ้น

“พีน (สิ่งศักดิ์สิทธิ์) บ่เอาดอกของกินของใช้ เพราะพีนบ่ได้ใช้
พีนเอาบุญเอากุศล อยากให้คนเฮ็ดบุญนำกัน ช่วยเหลือกัน
และอุทิศบุญให้พีนท่อนั้นละ ของที่เราถวายก็เป็นแต่ของ
บูชาครูแค่นั้น บ่แม่นว่าพีนจะเอาไปกินไปใช้”

(สมควร, ทวยไบไม่-ยอขันครู, 29 ตุลาคม 2563)

ดังนั้น ความเชื่อในวิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่มีการประกอบพิธีกรรมทำนายดวงชะตาของหมอมอไบไม่และผู้มารับคำทำนายจากหมอมอ พิธีกรรมนี้เป็น

การเชื่อมโยงคนเข้ากับธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น มีข้อกำหนดให้มีการไหว้ครู ใส่ข้าวของในขันพานครุตามที่เหมาะสมแต่ละท่านกำหนดไว้ เช่น ดอกไม้ขาว 5 คู่ เทียนเหลือง 5 คู่ และเงินพานครุ เงินคาย (การวะ) ครู ที่ขาดไม่ได้ คือ ดอกไม้ หรือยอดไม้ที่ผู้เข้ารับการพยากรณ์เก็บจากต้นด้วยตนเอง ห้ามคนอื่นเด็ดให้ สิ่งนี้ ถือว่าเป็นตัวแทนของเจ้าชะตาที่หมอมอบไปไม้จะใช้เป็นสื่อในการติดต่อกับจิตวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจอยู่ในฐานะผีบรรพบุรุษ หรือ วิญญาณของครูบาอาจารย์ หรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่หมอมอบไปไม้ท่านนั้นให้ความเคารพนับถือ

3.1.2 การสอนหลักธรรมและหลักปฏิบัติของศาสนาพุทธ

ภูมิปัญญาพิธีกรรมทำนายดวงชะตาของชาวอุบลราชธานีแม้ว่ามีรากเหง้าวิธีปฏิบัติจากการนับถือวิญญาณ หรือ “ผี” ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นแล้ว ในปฏิสัมพันธ์ในการดูดวงนั้นทำหน้าที่สอนหลักธรรมและหลักปฏิบัติของศาสนาพุทธ พิธีกรรมนี้นับได้ว่า หมอมอบพยากรณ์ดวงชะตาด้วยความเชื่อเรื่องชาติภพและกรรมเก่า ซึ่งฐานความเชื่อทั้งสองนี้เป็นฐานคิดสำคัญของคนในชุมชนที่มารับการพยากรณ์ดวงชะตา ความเชื่อเกี่ยวกับชาติภพและกรรมเก่าค่อนข้างมีอิทธิพลต่อชาวบ้านและหมอมอบ หมอมอบกล่าวว่า “เราควรรู้เกี่ยวกับกรรมเก่าของเราบ้าง เพื่อให้เข้าใจชีวิตเราในชาตินี้” (สมควร, ทวยใบไม้, 29 ตุลาคม 2563) และหมอมอบอีกท่านยังอธิบายด้วยว่า

“ต่อให้เราแก้กรรมที่เคยทำไปแล้วไม่ได้ แต่ก็ต้องเรียนรู้ที่จะไม่ทำกรรมชั่วอย่างที่เคยเป็นมาอีก เพื่อไม่ให้จิตวิญญาณของตัวเองเดือดร้อนมากขึ้นไปในภพภาคหน้า เพราะคนเรานั้น ไม่มีกรรมไหนไม่ส่งผล มีแต่ส่งผลช้าหรือเร็วเท่านั้น ตามทันเร็วก็ใช้กันในชาตินี้ ถ้าตามไม่ทันก็ไปทันกันชาติต่อไป ไม่ใช่ก็ไม่หมด กรรมเก่าชดใช้ไม่หมด สร้างกรรมชั่วใหม่ๆ พอกพูนเข้าไปอีก ก็มีแต่จะถูกกรรมถ่วงลงนรกไปไม่ได้ไปเกิดดีถึงสุขกับเขา”

(สมบุญ, ทวยใบไม้-แก้กรรม, 19 ธันวาคม 2564)

ความเชื่อเรื่องกรรมกับภพชาติเชื่อมโยงกันอย่างสนิทแนบแน่น ภพชาติเป็นเรื่องของเวลา ในขณะที่กรรมเป็นเรื่องของการกระทำ สิ่งที่เชื่อมโยงการกระทำเข้ากับมิติของเวลา คือ การส่งผลของการกระทำที่เกิดขึ้นแล้ว ความเชื่อเรื่องการส่งผลของกรรมนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาทางศาสนาพุทธ และภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังนั้น ความต้องการรู้กรรมเก่าของตนเอง ซึ่งโดยทั่วไป มนุษย์ไม่ได้จดจำกรรมที่เคยทำในชาติภพเดิมได้ จึงมีความอยากรู้ ต้องการเข้าใจ

ว่า ตนเคยได้ก่อกรรมแบบใดมาในชาติภพก่อน เพื่อเข้าใจเงื่อนไขชีวิตปัจจุบัน เพราะมีความเชื่อพื้นฐานว่า กรรมเก่าได้ส่งผลให้ตนมีชีวิตอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เหตุผลที่หมอมอต้องเริ่มต้นด้วยการบอกพื้นดวง ซึ่งหมายถึงกรรมเก่าในชาติภพก่อนของบุคคลก็เพื่อให้ผู้มารับการทำนายดวงชะตา รับรู้และตระหนักในกรรมของตนเอง แล้วเรียนรู้แนวทางที่จะปรับปรุงกรรมปัจจุบันของตนเองให้ดีขึ้น หากกรรมเก่าไม่ดี ก็ส่งผลมายังชาติภพนี้ให้ไม่ดี คำทำนายว่าด้วย “ชาติก่อน” และ “กรรมเก่า” ที่ไม่ดี เช่น

“ชาติเก่าเจ้าเป็นนาคาคี มีกรรมหนักก่อนมาคำ ทำกรรมชู้ บ่วงบาปนำมา จองจำนำฮอยชู้เก่าหลัง มันก็เป็นจิ้งสิแล้ว...”
(ชาติก่อนเจ้าเป็นนาค มีกรรมหนักส่งผลมาถึงชาตินี้ กรรมที่เคยก่อคือทำชู้ รอยกรรมนี้จึงเป็นบ่วงบาปที่ชักนำมาจองจำ เจ้าชะตาให้ผู้กตติอยู่กับชู้รักเก่า มันก็เป็นเช่นนี้แล...)

(สมควร, ทวยใบไม้-ใบไม้ว่าเป็นนาค, 29 ตุลาคม 2563)

“ชาติก่อนก็ ลักอยู่ขโมยกินของของเขา เอามาเป็นเจ้า (ของ) อทินนา บาปหนาบ่น้อย” (ชาติปางก่อนนี้ ทำมาหากินด้วยการลักขโมยข้าวของของคนอื่น เอามาเป็นของตนเอง ผิดศีลข้อสอง ห้ามลักทรัพย์ จึงมีบาปหนาอยู่ไม่น้อย)

(สมบุรณ, ทวยใบไม้-กรรมลักกิน, 19 ธันวาคม 2564)

ในขณะที่ หากชาติก่อนเจ้าชะตาประกอบกุศลกรรม ก็จะมีบุญ มีวาสนา ชาติปัจจุบันจึงมีชีวิตที่ดี เช่น หมอมอทำนายว่า

“แต่ปางเค้า เฮ็ดทานศีลบ่ขาด ชาตินี้เจ้าจึงดี มั่งมีเงินล้าน”
(แต่ปางก่อน ให้ทานถือศีลไม่ขาด ชาตินี้เจ้าจึงมาเกิดดี มั่งมีเงินล้าน) และ “วาสนาคี ดอกไม้เจ้านี้หอม บุญทานพร้อม ศีลมีมาก่อน ชาตินี้เจ้าจึงได้บุญเก่ามาหมูน (หนุน)”

(สมควร, ทวยใบไม้-บุญหลายดอกไม้หอม, 29 ตุลาคม 2563)

นอกจากนี้ ชีวิตของเจ้าชะตายุ่นยาวแตกต่างกัน คนเรามีความอยากรู้ว่าตนจะอายุยืนยาวหรือไม่ และแต่ละช่วงวัยของตนเองจะประสบพบเจอ โชตใช้กรรม หรือได้ก่อความเจริญ

สร้างกุศลอะไร เพื่อให้ชีวิตดีขึ้น และได้เตรียมตัวแก้ไขปัญหาค่าที่ต้องเผชิญในชีวิตนี้ เช่น เมื่อทราบว่าลูกชายจะอายุสั้น หมดอายุชี้ยตอน 16 ปี พ่อแม่ได้รับคำแนะนำให้นำไปฝากเป็นลูกพระสงฆ์ หรือกำหนดเวลาให้บวชอย่างน้อย 3 เดือน 6 เดือน หรือมากกว่า 1 พรรษา เพื่อเป็นการต่ออายุชี้ยให้แก่ลูกชาย เป็นต้น

การประมวลกรรมเก่าทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรมเป็นการประเมินชะตากรรมของบุคคลในเบื้องต้น ก่อนที่ผู้เข้ารับการพยากรณ์ดวงชะตาจะถามคำถามที่ตนต้องการรู้อย่างเฉพาะเจาะจงในภายหลัง โดยทั่วไป หากประกอบอกุศลกรรมไว้มาก พื้นชะตาไม่ดี หมอมอมักจะแนะนำให้ทำบุญ ปรับปรุงตัวเอง เกื้อกูลคนอื่น ๆ ที่อยู่รอบตัว เพื่อให้มีผลกรรมดีเกิดขึ้น และจะช่วยค้ำจุนดวงชะตาไม่ให้ตกต่ำในอนาคต

พิธีกรรมนี้เป็นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่คนที่ต้องการความช่วยเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความช่วยเหลือด้านอารมณ์และจิตใจ แม้ว่าผู้รับการทำนายดวงชะตาบางคนมีเพียงความปรารถนาที่จะปรับปรุง วางแผนในการใช้ชีวิตให้ดีขึ้น คนส่วนใหญ่มีทุกข์หนักที่สืบมาจากปัญหาด้านการเงิน การงาน ความเจ็บป่วย ตลอดจนความสัมพันธ์ต่าง ๆ

ทั้งนี้ การทำนายดวงชะตาของหมอมอไปไม่นี้จะไม่แยกขาดจากการส่งเสริมให้ผู้มารับคำทำนายทำดีต่อผู้คนที่อยู่รอบข้าง ช่วยเหลือคนที่กำลังเป็นทุกข์และสร้างสาธารณกุศล นอกจากหมอมอจะทำพิธีสวดมนต์หรือคาถาเพื่อสะเดาะเคราะห์ เสริมดวงชะตาให้แก่ผู้รับคำทำนายแล้ว ยังมีคำแนะนำในการปฏิบัติตนให้แก่ผู้รับคำทำนายด้วย เช่น ห้ามด่าพ่อแม่ ห้ามทำญาติพี่น้องเลือดตกยางออก เบียดเบียนสัตว์เล็ก ชมาสัตว์ใหญ่ อย่าซุกซนเสื่อผ้าติดคราบเลือดยาง (มีเลือดและคราบขาว) ลงในแม่น้ำ ให้รักษาศีล ปิตวาจา ห้ามกล่าวเท็จเป็นเวลา 3 วัน 7 วัน ให้ถวายสังฆทานแล้วขอสมათเจ้ากรรมนายเวร ถวายสังฆทานแล้วอุทิศบุญให้ ผีบรรพบุรุษ อุทิศให้เจ้าที่เป็นถวายพระพุทธรูปแล้วอุทิศบุญให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือวิญญาณที่เราได้ล่วงเกิน เช่น มีหมอมอไปไม้ท่านหนึ่งแนะนำให้บรรเทากรรมที่ทำให้เจ้าชะตากลัวถูกฟ้องร้องติดตามจากหุ้นส่วนที่เคยทำธุรกิจกันมา โดยให้เจ้าชะตา 1) ปล่อยปลาไหล 19 ตัว ลงในน้ำไหล 2) เขียนชื่อหุ้นส่วนคนนั้นลงในกระดาษแล้วจุดไฟเผา ทั้งเก้าถ่านลงในแม่น้ำใหญ่ที่ไหลแรง แล้วบอกชื่อหุ้นส่วนคนนั้นว่า “อย่าได้ใส่ร้ายใส่ความฟ้องร้องกันเลย อย่าได้พบเจอกันอีก” 3) ถวายสังฆทานแล้วอุทิศบุญให้พระภูมิเจ้าที่ แล้วไปหาหมอมอหายามารักษาโรคตามปกติ

จะเห็นได้ว่า หลังจากทำนายพื้นชะตา เมื่อถามคำถามที่เกี่ยวข้องเสร็จ หมอมอมักมีคำแนะนำเพื่อให้เจ้าชะตานิไปปฏิบัติด้วย ส่วนแรกเป็นการปฏิบัติเพื่อ “แก้เคล็ด” ส่วนที่สองเป็นการ “เรียกสติ” ทั้งสองส่วนนี้เป็นการแนะนำเพื่อลดความวิตกกังวล ความทุกข์ เป็นแนวทางในการเยียวยาจิตใจที่เก็บบด ปวดร้าว หวาดกลัว หรือฟุ้งซ่าน คำแนะนำเหล่านี้มีผลช่วยให้เจ้าชะตาได้แนวทางในการตั้งต้นแก้ปัญหาต่าง ๆ เป็นโอกาสที่จะทำให้อารมณ์ไม่ปกติคืนสู่ความเป็นปกติ เป็นการช่วยเจ้าชะตาให้สามารถองสติได้จนเริ่มแก้ปัญหาต่อไปได้

ทั้งการให้คำแนะนำในการแก้เคล็ดและการเรียกสดีนี้เป็นขั้นตอนต้นๆ ในการช่วยเหลือมวลมนุษยในการรับมือกับปัญหา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม การเงิน การงาน และด้านอื่น ๆ ทั้งนี้ผู้รับคำทำนายดวงชะตาที่นำไปปฏิบัติ หลายคนยืนยันว่าได้แก้ปัญหาของตนเองได้ ดังนั้น การมาพบหมอมอไบไม่ทำให้ได้รับความช่วยเหลือที่จำเป็นสำหรับชีวิตของตน

ส่วนหนึ่งของคำทำนายดวงชะตามักมีการแนะนำ ส่งเสริมให้ผู้มารับคำทำนายเห็นความสำคัญของการทำบุญ บริจาคทาน สร้างสมคุณงามความดีเอาไว้ ทั้งนี้เพื่อให้ชีวิตของตนเองประสบความสำเร็จรุ่งเรืองได้ และเมื่อตกทุกข์ได้ยากหรือที่เรียกว่า “ดวงตก” ผู้นั้นสามารถร้องขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือคนที่อยู่รอบข้างช่วยเหลือ แบ่งเบาบรรเทาปัญหาให้ได้ หากไม่มี “บุญ” ที่สร้างไว้ก่อนหน้า ไม่ว่าจะเป็นชาติที่แล้ว หรือชาตินี้ก็ตาม การเรียกร้องเอาบุญเดิมมาใช้เพื่อแก้ดวงตกก็เป็นเรื่องยาก เนื่องจากบุคคลจะช่วยเหลือตัวเองได้ ก็ด้วยอาศัยผลานิสงส์ผลบุญที่ตนเองเคยกระทำมาเป็นหลัก เช่น กรณีผู้รับคำทำนายไม่มีบุญเกาหนุนนำมา มาก หมอมอสมควรแนะนำให้เร่งสร้างบุญไว้ตั้งแต่ชาตินี้เป็นต้นไป จะได้มีผลบุญไว้ใช้ทันท่วงที

“ค้นบ่เฮ็ดดีถ้า มาอยากดี มันก่ออยาก”

(ถ้าไม่ทำความดีไว้ อยากได้ดี มันก็ยาก)

“สร้างบ่ซุดสระบ่ปาน ยามอยากน้ำก่บ่มี”

(บ่อน้ำไม่ซุด สระน้ำไม่สร้าง เมื่อต้องการน้ำ น้ำก็ไม่มี)

“บ่ว่าหยัง ค้นอยากได้ บุญทานต้องสร้างก่อน”

(ไม่ว่าอะไรก็ตาม ถ้าอยากได้ ต้องได้สร้างบุญทานมาก่อน)

“ปางก่อนบ่สร้างไว้ ก่ให้พังๆ พ้าว ชาตินี้หากสิทัน”

(เมื่อก่อนไม่ได้สร้างไว้ ก่ให้เร่งสร้างในชาตินี้ คงจะทัน)

(สมควร, ทวยดอกไม้, 29 ตุลาคม 2563)

คำกล่าวนี้ นอกจากสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องชาติภพและกรรมเก่าแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริม ผลักดันให้คนเห็นความสำคัญของการทำบุญ บริจาคทาน รวมทั้งการสร้างบารมีในรูปแบบอื่นๆ ที่ผู้มารับคำทำนายพอที่จะได้ ดังนั้น ที่มาของการประกอบพิธีกรรมของหมอมอไบไม่จึงเป็นการกระตุ้นให้ผู้มาร่วมพิธีให้ความสำคัญกับการสั่งสมคุณงามความดีเพื่อชีวิตและจิตวิญญาณของตนเองด้วย

ทั้งการบอกพื้นดวงบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องชาติภพและกรรมเก่า การทำบุญอุทิศกุศลให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์และการทำบุญเกื้อกูลมวลมนุษยและการส่งเสริมผลักดันให้คนทำบุญเป็น

การสอนหลักธรรมและสืบทอดวิถีปฏิบัติตามแนวทางของศาสนาพุทธ พิธีทำนายดวงชะตา ด้วยใบไม้โดยหมอมอไบ้ไม่จึงเป็นพิธีที่มีรากมาจากการนับถือผี และเป็นกระบวนการส่งต่อ ธรรมะและวิถีปฏิบัติในแบบพุทธในสังคมอีสานปัจจุบัน

3.2 การให้การศึกษาต่อคนในชุมชน

หน้าที่ประการต่อมาของพิธีกรรมทำนายดวงชะตาโดยหมอมอไบ้ไม่คือการให้การศึกษา แก่คนและชุมชน หากพิจารณาในระดับปัจเจกบุคคล พิธีทำนายดวงชะตานี้ช่วยให้บุคคลเรียนรู้ ทั้งการปรับปรุงชีวิตของตนเองและการทำหน้าที่ต่อคนรอบข้าง ครอบครัวและสังคมโดยภาพรวม

หลาย ๆ คำทำนายและคำแนะนำ คำเตือนที่สืบเนื่องจากการทำนายทายทักของ หมอมอไบ้ไม่ เป็นการสร้างวินัยให้แก่บุคคล เช่น “ให้ขยันทำมาหากิน จากที่เคยทำหนึ่งเท่าให้ทำ หนักกว่าเดิมสองเท่า จะพ้นปัญหาไปได้” “ให้รู้จักใช้เวลาเหมือนน้ำไหลสายลมผ่าน ผ่านไปแล้ว เอาคืนไม่ได้ คนที่กลัวเวลาจึงจะได้ใช้เวลาในชีวิตสร้างประโยชน์” (สมบุรณ์, ทวยไบ้ไม่, 19 ธันวาคม 2564) ซึ่งหมายถึง ให้บุคคลจัดการเวลาให้ดี ใช้เวลาให้คุ้มค่า เป็นประโยชน์ราวกับว่า กลัวเวลาจะผ่านไป

อีกตัวอย่างหนึ่ง คำทำนาย คำแนะนำ และข้อห้ามจากหมอมอสะท้อนให้เห็นบทบาท หน้าที่ของบุคคลต่อตนเอง และต่อคนรอบข้าง เช่น การสอนให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน สอนหน้าที่ ต่อบิดามารดา สอนหน้าที่ต่อเจ้านาย การงานและองค์กร

*“เป็นเด็กน้อย บ่เฮียน บ่ฮ้อบ จอบแต่สิหนี จักบ่กะบ่บอง”
(ในวัยเด็ก หากไม่ร่ำเรียน ก็ไม่รอบรู้ มีแต่จะแอบหนี (เรียน)
เรียนไปก็บ่ ๆ ก็ไม่ฉลาดขึ้น)*

(สมบุรณ์, ทวยไบ้ไม่, 19 ธันวาคม 2564)

คำเตือนข้างต้นนี้เป็นการสอนให้คนวัยเด็กตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไม่ละทิ้งหน้าที่ เมื่อเวลา ผ่านไปนานปี ก็จะไม่ทำให้มีความรู้เพิ่มพูนหรือฉลาดรอบรู้ขึ้นมาได้ นอกจากนี้ ก็ยังมีการเน้นย้ำ ให้เด็กหรือคนที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนฝึกตนเองให้เป็นผู้รักการเรียนรู้ เพื่อวันหน้าจะมีความรู้ ไว้สอนตนเองได้

*“ยามเฮียนควรฟ้าวสะสมคำครูบอก ใหญ่ไปแล้ว บ่มีไผสอนสั่ง
มีแต่โตทล่อน ๆ สอนเจ้าของเอง” (ในเวลาเรียนให้รีบสะสม
ความรู้จากครู (เพราะ) เมื่อเติบโตไปแล้ว จะไม่มีใครสั่งสอน
มีแต่ตนเองเท่านั้น จะสอนตนเองได้)*

(สมบุรณ์, ทวยไบ้ไม่, 19 ธันวาคม 2564)

ส่วนคำเตือนที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมเรื่อง “กตเวทิตี” คือ การรู้จักตอบแทนบุญคุณบิดามารดา สะท้อนผ่านคำขอควรระวังที่หม่อมอให้บอกแก่ผู้มารับคำทำนายว่า

“มีแม่พ่อ โชคดีกว่าใคร ไม่มีเพื่อนัดบ่เลี้ยง ผีสิเห็นลูกตาย”
(การมีพ่อแม่อยู่ถือว่าโชคดีกว่าใครๆ (แต่) ใครมีพ่อแม่แต่ไม่เลี้ยงดู ผีจะทะกระดูกจนไม่เหลืออะไรเลย)

(สมควร, ทวยดอกไม้, 29 ตุลาคม 2563)

คำเตือนหรือข้อควรระวังนี้ เตือนผู้รับคำทำนายให้ตระหนักถึงความโชคดีที่ตนมีบิดามารดาอยู่ด้วย และเตือนด้วยการวางเงื่อนไขว่า ใครไม่เลี้ยงดู/ดูแลพ่อแม่เป็นการตอบแทน ผีหรือความอัปมงคลต่าง ๆ จะทำร้ายทำลายชีวิตจนไม่เหลืออะไรดีงามเลย (ผีสิเห็นลูกตาย หมายถึงความชั่วร้ายจะทำลายจนถึงแก่นของร่างกาย/สิ่งที่ค้ำจุนชีวิตไม่ให้เหลือ)

“โตเป็นลูกน้อง กะทำความตามสั่ง คั้นลูกน้องสั่งบ่ได้ หน้าที่
ผีสิเฮ็ด เวียกบ่แล้ว คาเข้าผู้ใด” (ตัวเองเป็นลูกน้อง/
ผู้ใต้บังคับบัญชา ก็ควรปฏิบัติตามคำสั่ง (ของเจ้านาย) หาก
(เจ้านาย) สั่งคนเป็นลูกน้องไม่ได้ ใครจะทำหน้าที่ เมื่องาน
ไม่เสร็จ ก็กลายเป็นภาระค้ำคา (คาเข้า-ติดพัน) ของใคร
กันล่ะ”

(สมควร, ทวยดอกไม้, 29 ตุลาคม 2563)

คำแนะนำนี้ เป็นคำสอนที่ให้แก่บุคคล ในขณะที่เดียวกัน คำแนะนำก็มีความเกี่ยวข้องกับการจัดวางความสัมพันธ์ในหน้าที่การงานระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง ที่มีต่อกันภายในองค์กร คำแนะนำนี้จึงเป็นวิทยาการจัดการให้แก่องค์กรที่บุคคลนั้นๆ สังกัดอยู่ในตัวด้วย

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่า ผลรวมของคำทำนาย คำแนะนำ ข้อควรระวัง และข้อห้ามต่าง ๆ ที่หม่อมอให้แก่ผู้มารับคำทำนายย่อมส่งผลต่อการจัดวางตำแหน่งของบุคคลตามหน้าที่ ตามความสัมพันธ์ในครอบครัวและตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในองค์กรที่ปัจเจกบุคคลนั้นๆ มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ดังนั้น คำทำนายต่างๆ ของหม่อมอไปไม่จึงมีส่วนให้การศึกษาคู่ต่อชุมชนโดยภาพรวม ที่สำคัญ การศึกษานี้ยังส่งผลโดยอ้อมต่อการรักษามาตรฐานและแบบแผนทางสังคมอีกด้วย

3.3 การรักษามาตรฐานและแบบแผนทางสังคม

จากสองข้อที่อธิบายมาข้างต้น เราพบว่า เหตุผลสำคัญที่หมอมอและผู้มารับคำทำนาย ประกอบพิธีกรรมทำนายดวงชะตาเพื่อแนะนำ สั่งสอนคนที่มารับคำทำนายให้นำคำแนะนำ คำเตือน ตลอดจนข้อห้ามต่าง ๆ ที่ได้จากการทำนายไปปรับใช้ในชีวิต ถือว่าเป็นการทำบุญโดยการช่วยเหลือมนุษย์และอุทิศให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนหน้าที่ด้านการให้การศึกษาในข้อสอง หมอมอได้เน้นให้คำแนะนำ คำเตือนต่าง ๆ ที่สะท้อนการรักษาหน้าที่ของบุคคลต่อบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว และสังคม ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อธำรงรักษามาตรฐานและแบบแผนทางสังคมในด้านต่าง ๆ ด้วย

3.3.1 การรักษาจรรยา มารยาท จริยธรรมและศีลธรรม

จากคำนิยาม ความเชื่อ และอุดมการณ์ในการสร้างและสะสมบุญที่เกิดสืบเนื่องจากการประกอบพิธีทำนายดวงชะตาโดยหมอมอไปไม่สะท้อนความพยายามในการส่งเสริมคนให้มีจรรยา มารยาทในการอยู่ร่วมกันกับคนอื่น ๆ ในสังคม นอกจากนั้น ยังส่งเสริมให้คนที่เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม ในการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมสังคมอย่างปกติสุขด้วย เช่น

“เป็นครูแล้ว เต็มใจสอนสั่ง สอนจนมันเต็มปุม เฟ่งพูน
ความรู้ บัไลเว่นเวียกงงานหน้าที่ สอนศิษย์นี้ดีดามตั้งตน”
(เมื่อเป็นครูแล้ว ให้สอนด้วยความเต็มใจ สอนจน (ศิษย์)
มีภูมิปัญญาเต็มเปี่ยม เพิ่มพูนความรู้ให้แก่ศิษย์ ไม่ละทิ้ง
หน้าที่การงาน สอนศิษย์ให้ได้ตั้งที่ตนเองได้ดี)

(สมควร, ทวยดอกไม้, 29 ตุลาคม 2563)

การเสนอแนะข้างต้น ศิษย์จะได้รับประโยชน์การสอนอย่างเต็มที่ การเน้นย้ำให้ครูอบรม บ่มเพาะให้ศิษย์พัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้อย่างที่ครูเป็น เป็นการแนะแนวทางในการทำหน้าที่ตามจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพครูด้วย

นอกจากนี้ คำแนะนำของหมอมอในลักษณะนี้ ยังปรากฏกับการทำหน้าที่ของพ่อแม่ และเพื่อนอีกด้วย เช่น

“เป็นพ่อคนแม่คน อดทนเป็นที่ตั้ง คันขาดขันติแล้ว ขันแตก
บ่งาม” (เป็นพ่อแม่คนนั้น ต้องมีความอดทนเป็นที่ตั้ง หากขาด
ขันติธรรม จะเกิดความแตกแยก ถือว่าไม่งาม) และ

“เป็นหมู่พวก บ่ขายความเท็จ คันบ่จริง บ่ควรจาบาย ฮักสาสัจ
หมั้นหนาดั่งเที่ยง จึงว่าเป็นหมู่พวก ควรฮู้ต่อกัน” (เป็นเพื่อนกัน
ต้องไม่พุดจามตเท็จ หากไม่มีมูลความจริง ไม่ควรพุดจาบายสี
ให้รักษาความสัจให้คงมั่น จึงจะถือว่าเป็นเพื่อนกัน ควรปฏิบัติ
ดีต่อกัน)

(สมควร, ทวยดอกไม้, 29 ตุลาคม 2563)

จากคำกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า หมอมอได้สอนให้คนเป็นพ่อแม่มีขันติธรรม เพื่อธำรง
ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวให้ดี ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน เพื่อนควรรักษาสัจ จะ
ไม่ใส่ร้ายป้ายสีกัน และปฏิบัติดีต่อกัน คุณธรรมของพ่อแม่ และจริยธรรมหรือศีลธรรมที่พึงรักษา
ระหว่างเพื่อนก็ได้ถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการทำนายดวงชะตาโดยหมอมอไปไม้ ดังนั้น การ
รักษาจรรยา มารยาท จริยธรรมและศีลธรรม จึงเป็นหน้าที่สำคัญข้อหนึ่งที่ภูมิปัญญาพิธีกรรมนี้
มีบทบาทสำคัญ

3.3.2 การรักษากฎ กติกาและกฎหมายของสังคม

คำทำนายหลาย ๆ ตอน บ่งชี้และอธิบายความถูกผิดของผู้เข้ารับการทำนายด้วย ทั้งนี้
อิงตาม “คองธรรม” หรือ กฎ กติกา และกฎหมายอันเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งก็สอดคล้อง
รองรับได้โดยกฎหมายของประเทศไทยปัจจุบัน เช่น กรณีบุกรุกถ่วงล่าเพื่อเอาที่ดินกันและกัน
หมอดูชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่เป็นฝ่ายย้ายเสา หรือหมุดหมายเขตแดนที่ดินที่กรมที่ดินแสดงไว้ จะเป็น
ฝ่ายกระทำผิดกฎหมาย ไม่ชอบด้วย “ครรลองคลองธรรม” ซึ่งถือว่าเป็น กฎ กติกา หรือถือว่าเป็น
“กฎหมาย” ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่สังคมอีสานยึดถือสืบ ๆ กันมา เช่น

“พื่นกินแดน ทางพื่นหากผิด แต่หากเฮาล่วงเขา ย้ายเสา
หลักเขต เหนี่สร้างเหตุฮ้อน บ่ถักคองธรรม” (เขาล้ำเส้น
เขตแดน (ที่ดิน) ถือว่าทางเขาเป็นฝ่ายผิด แต่ถ้าฝ่ายเราเป็น
ฝ่ายลวงล่าเขตแดนของเขาโดยย้ายหมุดที่ดิน เราเป็นฝ่าย
ก่อเหตุเดือดร้อน ผิดครรลองธรรม)

(สมบุรณ์, ทวยใบไม้, 19 ธันวาคม 2564)

นอกจากนี้ ในพิธีกรรมทำนายดวงชะตา ยังมีการกล่าวถึงแนวทางในการแบ่งมรดก
ของผู้ตายให้แก่ทายาทและบุตรบุญธรรมด้วยว่า

“มูนมั่งเค้า คอวบันแก่ลูก ทั้งลูกคึงลูกเขา รับเอามาเลี้ยง
คอวไตตั้งกัน” (มรดกคอวแบ่งบันให้แก่ลูก ทั้งลูกตัวโดย
สายเลือด หรือลูกคนอื่นที่รับมาเลี้ยง (บุตรบุญธรรม) ก็พึง
ได้รับแบ่งมรดกแจกเช่นเดียวกัน”

(สมควร, ทวยดอกไม้, 29 ตุลาคม 2563)

แม้ว่าไม่มีการบันทึกกฎ กติกา หรือกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร แต่แนวทางใน
การปฏิบัติตามกฎ กติกา หรือกฎหมาย (ฮีดคอง) ในลักษณะนี้ก็ถือได้ว่าเป็นการรักษากฎกติกากติกา
และกฎหมายของสังคมของผู้รับคำทำนายดวงชะตาได้เช่นกัน ทั้งนี้ เนื่องจากแนวปฏิบัติ
ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับกฎ กติกา หรือกฎหมายปัจจุบันในสังคมอีสานและสังคมไทย
ร่วมสมัย

3.3.3 การธำรงรักษาโครงสร้างของสังคมในบริบทที่เปลี่ยนแปลง

ในบริบทสังคม เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบันนี้ โครงสร้างบางอย่าง
ของสังคมถูกปรับเปลี่ยน รวมทั้งถูกละเลยไปบางส่วน อาทิ การคงความเป็นครอบครัวขยาย
ที่มีสมาชิกในครอบครัวหลายรุ่น และจำนวนมากอยู่รวมกันในครอบครัวเดียวกัน หรือในบริเวณ
เดียวกันอย่างในสังคมสมัยก่อนลดน้อยลง ครอบครัวมีแนวโน้มที่จะแตกตัวเป็นครอบครัวเดี่ยว
หรือแม้กระทั่งอยู่ตัวคนเดียวมากขึ้นมากกว่าแต่ก่อน ดังนั้น โครงสร้างครอบครัว และบทบาท
ที่ผูกพันกับโครงสร้างต่าง ๆ ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย พิธีกรรมทำนายดวงชะตาเองมีส่วนหรือ
เรียกว่ามีความพยายามที่จะคงโครงสร้างแบบเดิมไว้ให้ได้นานที่สุด แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงเชิง
โครงสร้างของครอบครัวจะเป็นหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ตาม อาทิ หมอมอไบ้ไม่พยายามแนะนำให้ลูก
รักษาบทบาทของตนในการเลี้ยงดูพ่อแม่ ไม่เอาเฉพาะความเจริญก้าวหน้าส่วนบุคคลของตน
เป็นสำคัญ หากเป็นเช่นนั้น หมอมอไบ้เชื่อว่า ผู้นั้นจะไม่เจริญก้าวหน้า เนื่องจากไม่ได้เต็มเต็ม
บทบาทและความคาดหวังในฐานะลูก ตามโครงสร้างครอบครัวแบบเดิมที่กำหนดให้พ่อแม่ลูก
อยู่ด้วยกันและดูแลกันอย่างใกล้ชิด

“บัจักเลี้ยง ปุงแปงพ่อแม่ ใหญ่มาแล้วแกว่นก้า ไปหน้าบ่เขา
บ่เอาพ่อแม่เต้า เนาลี้ยฮักษา บ่จะเลนไปได้ออดใส่โกดอก”
(ไม่รู้จักรักขี้เลี้ยงบำรุงพ่อแม่ เติบโตมาแล้วเก่งกล้า ก้าวหน้า
มียุด (แต่) ไม่เอาใจใส่พ่อแม่เอามาเลี้ยงดูแล (ก็) ไม่ก้าวหน้า
เจริญไกลนักหรอก)

(สมบุรณ์, ทวยดอกไม้, 19 ธันวาคม 2564)

จากการสัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทำนายดวงชะตาจากหมอมอไบไม้ กรณีได้รับคำแนะนำที่ปฏิบัติตามไต่ยากเช่นนี้ พวกเขาแนะนำคำแนะนำไปปฏิบัติตามหรือไม่ หรือปรับตัวอย่างไรต่อคำแนะนำ และต่อความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของครอบครัวของพวกเขาเอง ปรากฏว่า ผู้รับคำทำนายส่วนหนึ่งยืนยันโดยสรุปว่า

“พยายามดูแลพ่อแม่ตามที่หมอมอบอก เพราะส่วนหนึ่งเป็นหน้าที่ ส่วนหนึ่งเป็นการตอบแทนบุญคุณ อีกส่วนเป็นการลดความห่วงกังวลของตัวเองเกี่ยวกับพ่อแม่ที่แก่ชรา หรือเจ็บป่วยด้วย”

(สมบุรณ์, ทวยดอกไม้, 19 ธันวาคม 2564)

ดังนั้น เราจึงพบว่า คำแนะนำของหมอมอไบไม้ในการธำรงรักษาโครงสร้างของสังคมครอบครัว ยังคงได้รับการปฏิบัติตาม แม้ว่าผู้เข้ารับคำทำนายบางส่วนจะมีข้อจำกัด ไม่สามารถทำตามได้ เช่น ทำงานในโรงงาน ทำงานเป็นกะ ไม่เป็นเวลา ไม่สามารถรับพ่อแม่ไปอยู่ด้วยได้ ก็ยังเห็นด้วยว่าลูก ๆ ต้องหาวิธีดูแลพ่อแม่ ไม่ด้วยวิธีใดก็วิธีหนึ่ง เช่น จ้างญาติ ๆ มาช่วยดูแล ผากไว้กับเพื่อนบ้านที่สนิทสนมคุ้นเคย ส่งเงินให้เป็นรายเดือน ให้ตามโอกาส หรือให้เมื่อมีความจำเป็นเร่งด่วน เป็นต้น

3.4 การให้ความเพลิดเพลินและระบายความคับข้องใจ

พิธีกรรมของหมอมอไบไม้ให้ความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย ผู้มารับคำทำนายส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่า พวกเขาต้องการความมั่นคงปลอดภัยในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งแตกต่างจากความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยแบบสังคมชนเผ่า ผู้คนในสังคมอุปสรรคชนานี้รวมทั้งคนอีสานร่วมสมัยผ่านการศึกษาระดับมัธยม มีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ที่สำคัญ คือ อ่านออกเขียนได้ มีความรู้พอสมควร พวกเขาจึงไม่ใช่กลุ่มคนที่หวาดกลัวปรากฏการณ์ธรรมชาติ หรือต้องการความรู้ทางด้านจักรวาลวิทยา แต่สภาวะแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นประเด็นสำคัญที่ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคง ปลอดภัย ได้มากกว่า เช่น ผู้ที่กำลังเรียนอยู่ ต้องการความรู้สึกว่าตนเองจะเรียนได้สำเร็จแน่นอน ความมั่นใจในตนเองที่จะทำตามบทบาทหน้าที่ของนักเรียนให้สำเร็จลุล่วงเป็นความมั่นคง ปลอดภัยของนักเรียน ส่วนผู้ที่ทำธุรกิจการค้าหรือประกอบอาชีพ ก็ต้องการความมั่นใจว่าตนจะสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่มีอุปสรรคใหญ่ ๆ ขวากัน เป็นเหตุให้หาทรัพย์ไม่ได้ เสียทรัพย์สิน หรือเกิดคดีความ ความขัดแย้ง เป็นต้น

ผู้รับคำทำนายบางคนต้องการความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยทางด้านความรักความสัมพันธ์ พวกเขาต้องการทราบว่า คู่รัก คู่ครองของพวกเขาจะเป็นคนดี คนมีความสามารถ และจะสามารถ

รักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้ได้หรือไม่ ความต้องการเหล่านี้ หลายๆ ครั้งได้รับคำทำนาย เป็นการยืนยันจากหมอมอ อาทิ

“ถ้าเจ้าดีต่อเขา เขาก็ดีต่อเจ้า บ่ปะละมัง ไลถิมต่อกัน ไปได้”
(หากเจ้าดีต่อเขา เขาก็จะดีต่อเจ้า ไม่ปล่อยปะละทิ้งกันและกัน
หรอก)

(สมบุรณ์, ทวยดอกไม้, 19 ธันวาคม 2564)

คำทำนายเช่นนี้มีผลต่อความรู้สึกมั่นคงของผู้รับการทำนาย ทั้งยังเป็นการแนะแนวทางปฏิบัติต่อกันเพื่อรักษาความรัก ความสัมพันธ์ ส่งเสริมให้ผู้รับการทำนายมีเมตตาต่อกัน เพื่อให้การรักษาความสัมพันธ์อยู่ดี

นอกจากนี้ สังเกตได้ว่า ผู้รับคำทำนายดวงชะตาแต่ละคน ประสบปัญหาความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยแตกต่างกันในแต่ละช่วงวัยในชีวิต วัยรุ่นอาจรู้สึกไม่มั่นคงเมื่อไม่มีเพื่อนฝูง หรือถูกตัดความสัมพันธ์จากเพื่อนหรือคนรัก การไม่ได้รับการยอมรับในโรงเรียน เช่น วรวิร์เล่าว่าเธอ “กลัวเพื่อนไม่เอา ถ้าไม่มีเพื่อนรัก ไปโรงเรียน ก็ไม่มีเพื่อนเรียน เพื่อนเล่น” และรู้สึกไม่ปลอดภัยหาก “พ่อแม่รู้ว่าเรามีแฟน” (วรวิร์, ทวยดอกไม้, 19 ธันวาคม 2564) ในขณะที่ผู้ใหญ่วัยทำงาน ก็ประสบปัญหาความไม่มั่นคงทางอาชีพการงาน ความไม่ก้าวหน้าตามที่ควรจะเป็น ดังนั้น คำถามจากผู้ใหญ่ มักจะเกี่ยวกับ “ปีนี้จะได้เลื่อนตำแหน่งไหม” “พวกที่ไม่ชอบเราจะกลั่นแกล้งไหม” และ “บริษัทเอาคนออกเยอะ เราจะเป็นหนึ่งในคนที่โดนปลดออกหรือเปล่า” (ชัย, ทวยดอกไม้, 19 ธันวาคม 2564)

สภาวะแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นประเด็นสำคัญที่ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยของคนอุปราชธานีและคนอีสานร่วมสมัย การมาทำพิธีกรรมดูดวงกับหมอมอไปไม่จึงเป็นช่องทางหนึ่งที่ช่วยให้พวกเขาลดความไม่มั่นคงปลอดภัย (insecurity) ในสภาพแวดล้อมด้านการเรียน การงาน และการดำรงชีวิตประจำวันของพวกเขา

พิธีกรรมทำนายของหมอมอไปไม่ช่วยลดความวิตกกังวลและความเครียด สภาวะแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล นอกจากจะเป็นประเด็นสำคัญที่ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคง ปลอดภัยของคนอุปราชธานีและคนอีสานร่วมสมัยแล้ว สภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ของสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัยยังส่งผลให้ผู้คนประสบปัญหาความวิตกกังวลและเครียดสูง ดังนั้น ผู้คนที่มารับคำทำนายจะมาพร้อมกับความวิตกกังวลและความเครียดด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการเงิน ความขัดแย้ง และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลระดับต่างๆ ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เช่น

อรัญกำลังเรียนปริญญาเอก ณ สถาบันการศึกษาแห่งหนึ่ง เมื่อส่งงานให้อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ที่ปรึกษากลับไม่โต้ตอบกับอรัญเป็นเวลาถึง 4 เดือน ในระยะนี้เป็นปีสุดท้ายที่อรัญลาศึกษาต่อ การเสียเวลารอผลการตรวจประเมินงานจากอาจารย์โดยไม่มีกำหนด เป็นเหตุให้อรัญกังวลเกี่ยวกับเงื่อนไขการจบการศึกษา การลาศึกษาต่อที่อาจไม่ได้รับอนุมัติให้ขยายเวลาจากต้นสังกัด รวมทั้งความคาดหวังจากเพื่อนร่วมวิชาชีพและครอบครัวต่างก็ทำให้อรัญเครียดจัด จนเจ็บป่วยทางกาย อรัญอธิบายสภาวะที่ตนเองประสบว่า “ข้อยเครียดจนหุดับ” (อรัญ, ทวยไปไม้, 29 ตุลาคม 2563) หมายถึง เครียดจนภูมิต้านทานโรคลดลง เป็นเหตุให้ติดเชื้อในหูชั้นใน จนต้องเข้าผ่าตัดรักษาในโรงพยาบาล

อย่างไรก็ตาม การทำนายทายทักจากหมอมอว่า “ข้าแห่ง แต่จบ ในดวงเจ้า เป็นใหญ่ นายโต ดวงอาทิตย์ ดวงผู้นำ เฮียนสำไตก็จบไตสำนั้น บ่ช่าวว่าต้องคิดหลาย” (จบข้าหน้อย แต่จบ ในพื้นดวงชะตาของเธอ จะได้เป็นเจ้าใหญ่ นายโต เป็นดวงผู้นำมีบริวาร เรียนสูงถึงระดับไต ก็จบไตในระดับนั้น ไม่เห็นเหตุว่าต้องคิดมาก-กังวล) (อรัญ, ทวยไปไม้, 29 ตุลาคม 2563)

คำทำนายเชิงบวกเช่นนี้ ช่วยให้อรัญ รอคอยติดต่อกลับจากอาจารย์ที่ปรึกษาอย่างใจเย็น ในระหว่างรอ หมอมอได้แนะนำให้จัดเตรียมข้าวของที่หมอมอกำหนดมาให้ครบ เช่น ข้าวสาร ข้าวเหนียว เสื้อตัวที่ใส่อยู่ประจำ เขียนชื่อ-สกุลและที่อยู่มามอบให้หมอมอไว้ทำพิธีสวดต่อหน้าครูหมอมอ พระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีก 3 คัน แล้วมารับเอาของที่จัดเตรียมมานั้นไปทำบุญ เป็นพิธีกรรมสวดบูชาเสริมดวงให้แก่เจ้าชะตา ดังนั้น ทั้งคำทำนายและพิธีกรรมเสริมดวงที่หมอมอประกอบพิธีให้นี้ ช่วยให้อรัญรู้สึกว่าได้ลดความวิตกกังวลและความเครียดซึ่งสูงมากสำหรับคนเรียนปริญญาเอกที่กำลังเร่งจบการศึกษา อรัญให้ข้อมูลว่า จากนั้นสัก 2 สัปดาห์ อาจารย์ที่ปรึกษาก็ติดต่อกลับมา และแนะนำให้อรัญแก้ไขงานเขียนตามที่อาจารย์แนะนำ จนกระทั่งจบการศึกษาได้ภายในเวลาที่ต้นสังกัดกำหนด

กรณีของอรัญ เป็นเพียงกรณีตัวอย่างของคนที่มาเข้าร่วมพิธีทำนายดวงชะตา ที่ประสบความวิตกกังวลและความเครียด ส่วนใหญ่เรื่องการเงิน การงาน การฟ้องร้อง การเลิกรา หย่าร้าง คดีความ ถูกหลอก ถูกโกง เสียทรัพย์ และเรื่องอื่นๆ ยังมีมากในรายละเอียด หน้าเรื่องของหมอมอ จึงเกี่ยวข้องกับการลดความวิตกกังวลและความเครียดจากปัญหาทุกด้านให้แก่ผู้ร่วมพิธีกรรมทุกคน เท่าที่ไปไม้ซึ่งเป็นสื่อในการพยากรณ์จะสามารถช่วยให้หมอมอบอกได้ว่าแต่ละกรณีจะได้รับคำทำนายและแนวทางการแก้ปัญหาอย่างไร

กรณีที่เป็นคำทำนายไม่มีทางแก้ ลดหย่อน บรรเทาได้ หมอมอไปไม้ก็จะให้หาวิธีทำใจ ยอมรับ และแนะนำให้ทำบุญสวดมนต์ บำรุงบิดามารดา บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอรับความคุ้มครอง ให้ผู้มารับการทำนายสบายใจขึ้น แม้ว่าจะไม่มีทางแก้ปัญหานั้นได้ก็ตาม ประการหลังนี้ หมอมอ ย่อมทำหน้าที่เป็นผู้ให้ธรรมะ สอนให้ผู้รับคำทำนายยอมรับสัจธรรมที่ผู้คนประสบในแต่ละช่วงชีวิต เรียนรู้ที่จะอยู่กับความทุกข์โดยทุกข์น้อยที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้

พิธีกรรมนี้ยังมีบทบาทในการลดความคับข้องใจ ความบีบคั้น ความกดดัน ผู้คนจำนวนมากที่มาร่วมพิธีกรรมทำนายดวงชะตากับหมอมอไบไม้ มาพร้อมกับปัญหาหนี้สิน ถูกกระทำในลักษณะต่าง ๆ เช่น ถูกทำร้าย ถูกหลอก ถูกโกง ถูกใส่ความ ใส่ร้ายป้ายสีให้เสื่อมเสียชื่อเสียง เกียรติภูมิ สภาวะการณเหล่านี้ หมอมอไบไม้ต้องรับมือด้วยการให้คำทำนายและการอธิบายแนวทางแก้ไข เพื่อลดความคับข้องใจ ความบีบคั้น ความกดดันต่างๆ ลง นอกจากหมอมอแล้ว กระบวนการและผู้ร่วมพิธีกรรมทำนายคนอื่นๆ ที่อยู่ในบริเวณพิธีก็ยังมีส่วนที่จะช่วยบรรเทาความทุกข์ที่ผู้มารับคำทำนายกำลังประสบ เช่น ระหว่างรับคำทำนาย สมาชิกครอบครัว บุคคลที่เป็นที่รัก หรือญาติสนิทมิตรสหาย กล่าวให้กำลังใจ ปลอบโยน เรียกว่าให้คำทำนาย เพื่อให้สร้างทุกข์ ผู้ร่วมพิธีกรรมรายหนึ่ง กำลังนั่งฟังคำทำนายของหมอมอร่วมกับญาติที่ตนพามารับคำทำนาย กล่าวแก่ผู้รับคำทำนายว่า

“บ่เห็นทุกข์ยาก บ่ลำบากสาาก่อน บ่หอนได้ดี ก็บ่ควรทุกข์
ไปก่อนเบื่อง” (หากไม่ประสบพบเจอความทุกข์ ไม่ลำบาก
เสียก่อน ก็คงไม่ได้ดี ก็ไม่ควรเป็นทุกข์ไปก่อนทุกข์นั้นจะ
มาถึงตน)

“คนเรายามยากก็มี ยามบ่ยากก็มี ยามทุกข์บีบคั้น กันไว้
สาาก่อน ผ่านไปได้มันกะสำว่าบ่เคยทุกข์ ฟันแหล่ว” (คนเรา
ยามทุกข์ยากก็มี ยามไม่ทุกข์ยากก็ย่อมมี ยามมีทุกข์บีบคั้น
ให้อดกลั้นไว้เสียก่อน ผ่านไปได้มันก็ราวกับว่าทุกข์บีบคั้นนั้น
ไม่เคยเกิดในชีวิตเรา)

(สมบุญ, ทวยไบไม้, 19 ธันวาคม 2564)

ถ้อยคำเหล่านี้ แม้มาจากคนที่ไปร่วมพิธีกรรมด้วยกัน แต่ก็มีผลในเชิงจิตวิทยา ซึ่งจะช่วยให้ผู้ที่กำลังประสบความบีบคั้นกดดัน ไม่ว่าจะมาจากแง่มุมใดของชีวิต ต่อๆ ปรบตัว รับมือกับความคับข้องใจ ความกดดัน หรือ บีบคั้นต่างๆ ให้บรรเทาลงได้บ้าง

บางราย มาพบหมอมอพร้อมกับหนี้หลักล้าน เนื่องจากล้มเหลวในการประกอบธุรกิจ ผู้ค้าประกันบางรายถูกผู้กู้หนี้หนี้ ไม่ชำระหนี้คืน เป็นเหตุให้เจ้าหนี้ต้องมาไล่เก็บหนี้จากผู้ค้าแทน โดยการหักจากเงินเดือน เป็นเหตุให้กระทบต่อรายได้ และค่าใช้จ่ายปกติในชีวิตประจำวัน ประสบความเดือดร้อนด้านการเงิน “แสนสาหัส” ถ้อยคำทำนายเพียงเล็กน้อยจากหมอมอ อาทิ

“หนี้แสนล้าน จักหนอยบกบาง เมื่อหน้าเจ้าสิคำขึ้นสว่างใจ”
(หนี้สินหลักแสนหลักล้านนี้ อีกสักหนอยก็จะค่อยลดลง ต่อไป
ภายหน้าเธอจะค้าขายได้กำไร สมายใจปลอดโปร่งขึ้น)

(สมควร, ทวยไปไม้, 29 ตุลาคม 2563)

ข้อความเช่นนี้ก็ช่วยให้ผู้รับคำทำนายซึ่งกำลังแบกรับความกดดันบีบคั้นจากหนี้สินซึ่งผู้อื่นก่อไว้ให้ชัดใช้ได้เห็นทางออก และบรรเทาแรงกดดันลงได้บ้าง รวมทั้งมีความหวังในการสร้างรายได้จากการค้าขาย มีความผ่อนคลายปลอดโปร่ง อันเป็นฐานกำลังจิตและกำลังใจในการจะแก้ปัญหาและดำรงชีวิตให้เป็นปกติสุขต่อไปได้

พิธีกรรมนี้ยังสร้างบรรยากาศเป็นมิตรและอารมณ์ขัน ในพิธีกรรมทำนายดวงชะตาโดยหมอมอไปไม้ แม้ว่าผู้คนส่วนใหญ่มาเพื่อหาทางปลดเปลื้องหรือบรรเทาทุกข์ แต่บางส่วนก็มาเพื่อหาทางพัฒนาชีวิตที่ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น บรรยากาศในการประกอบพิธีทำนายดวงชะตาสำหรับคนทั้งสองกลุ่มนี้ บางจังหวะมีการโต้ตอบ การสนทนา และเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความขบขันในระหว่างการทำนายได้ด้วย ดังนั้น ทั้งหมอมอ ผู้รับทำนายดวงชะตา และผู้ร่วมพิธีคนอื่น ๆ ที่อยู่ในบริเวณการทำนาย ต่างมีส่วนที่จะทำให้บรรยากาศในการทำนายดวงชะตาเป็นเรื่องสนุกสนาน บางครั้งเป็นการเติมแถมมุขเชิงบวกให้แก่ชีวิต บางครั้งเป็นการตั้งใจสร้างความขบขัน เพื่อให้ผู้รับคำทำนายที่กำลังประสบความทุกข์ได้ผ่อนคลายจากความทุกข์ รวมทั้งสร้างบรรยากาศโดยภาพรวมให้ดูเป็นมิตรด้วย เช่น กรณีที่มีคนรับคำทำนายต้องการทราบวาทีดินของตนจะขายได้เท่าไร หมอมอ ทำนายว่า “อยากได้เท่าใด ได้เท่านั้น” คนที่อยู่ในบริเวณพิธีพูดแทรกขึ้นมาว่า

“มึงคาดเอาหลาย ๆ แหน่ หรือมึงสิเอาแต่ห้าบาท คันสำนั้น
มึงอย่าเอาเกาะ ให้เขาฟรีซะ” (เธอคำนวณเอาจำนวนมากมายเลย
หรือเธอจะเอาแค่ห้าบาท ถ้าเอาแค่นั้นไม่ต้องเอา ยกที่ดินให้
เขาไปฟรีๆ ซะ)

(ชัย, ทวยไปไม้, 19 ธันวาคม 2564)

“ถ้ามึงสิให้กูเอาห้าบาท กุสียกมึงนั้นละให้เขาฟรีๆ เพราะมึง
บ่มีค่า แต่ที่ดินกูมีค่าหลายกว่ามึง” (ถ้าเธอจะให้ขายที่ดิน
ราคา 5 บาท ฉันทะยกเธอให้เขาไปฟรีๆ เพราะเธอไม่มีค่า
แต่ที่ดินของฉันทะมีค่ามากกว่าเธอ)

(ป็, ทวยไปไม้, 19 ธันวาคม 2564)

การพูดแทรกขึ้นมา โดยกล่าวถึงที่ดินซึ่งเป็นอสังหาริมทรัพย์ที่ขายกันมีราคาแพง ด้วยราคาเพียง 5 บาท ทำให้เกิดความขัดแย้งกับความคาดหวังของคนที่อยู่ร่วมเหตุการณ์ สนทนา และผู้ถูกพาดพิงโต้ตอบด้วยการบอกจะยกเพื่อนให้คนอื่น ๆ ไปเปล่า ๆ เพราะไม่มีค่า เทียบเท่าที่ดิน การโต้ตอบติดตลกลักษณะนี้ก่อให้เกิดหรรษาขึ้นในระหว่างการทำนาย ทั้งคนรับ การทำนาย คนเข้าร่วมพิธี และหมอมอไปไม่เอง ประสานเสียงหัวเราะขึ้นมาพร้อม ๆ กัน บรรยากาศ ในการทำนายดวงชะตาจึงมีความบันเทิงใจแทรกอยู่ด้วยเป็นระยะ ๆ

นอกจากการสร้างความตลกขบขันเกี่ยวกับเรื่องการเงินแล้ว ก็ยังมีการสร้างความขบขัน จากเนื้อหาอื่น ๆ ที่ผู้รับคำทำนายนำเข้ามาสอบถาม เช่น ความรัก ความสัมพันธ์ การแก้ปัญหา เล็ก ๆ น้อย ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการล้อเลียนปัญหาที่หาทางออกไม่ได้อีกด้วย กรณีที่ทั้งผู้รับคำทำนายและหมอมอประสบกับทางตันในการแก้ปัญหา เช่น คนมีคติความพ้องร้อง ได้รับคำทำนายว่าจะแพ้คดี หรือ ข้าวของทรัพย์สินมีค่าที่หายไปจะไม่ได้คืน อาจมีคนในบริเวณ พิธีกล่าวเนื้อความในลักษณะ “ดับเครื่องชน” หรือ เสนอทางแก้ที่เป็นไปไม่ได้ หรือเป็นไปได้น ยากมาก เพื่อให้คนเกิดความตลกขบขันมาแทนความสิ้นหวัง เช่น

“คันทุกข์หลายก็อย่ามาเกิดอีก มันจึงสิប់ทุกข์”
(ถ้าเป็นทุกข์หนักก็อย่ามาเกิดอีก จึงจะไม่ใช่ทุกข์)

(เอ, ทวยใบไม้-ยากนำทุกข์, 29 ตุลาคม 2563)

“บ่ยากดอก คันบ่อยากคิดหลาย กะให้เจ้าเซาคิด”
(ไม่ยากหรอก ถ้าไม่อยากคิดมาก ก็ให้เธอเลิกคิด)

(เอ, ทวยใบไม้-ยากนำทุกข์, 29 ตุลาคม 2563)

“บ่เป็นหยังดอก แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร มึงแพ้
มึงก็จะได้เป็นพระได้ บักชนะเป็นได้แค่มาร”
(ไม่เป็นไรหรอก แพ้ (คดีความ) เป็นพระ ชนะเป็นมาร
เธอก็จะได้เป็นพระ คนที่ชนะก็ได้เป็นแค่มาร)

(แอม, ทวยดอกไม้, 19 ธันวาคม 2564)

คำกล่าวเหล่านี้ แม้จะเกิดในบรรยากาศที่ผสมปนเปกับความทุกข์ คับข้อง เครียดของผู้รับคำทำนาย แต่การกล่าวถึงแบบดับเครื่องชน เช่น ถ้าเป็นทุกข์หนักก็อย่ามาเกิดอีก จึงจะไม่ใช่ทุกข์ และ ถ้าไม่อยากคิดมาก ก็ให้เจ้าเลิกคิด และการเสนอแง่มุมด้านบวกจากสถานการณ์ที่เป็นลบอย่างข้อความที่ 3 ไม่เป็นไรหรอก แพ้ (คดีความ) เป็นพระ ชนะเป็นมาร เธอก็จะได้เป็นพระ คนที่ชนะก็ได้เป็นแค่มาร นับว่าเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้วังสนทนา หรือพิธีกรรมทำนาย

ดวงชะตาผ่อนคลายจากความเครียด กลับมีเสียงหัวเราะเกิดขึ้นและยังนำไปสู่การสนทนาเรื่อง ๆ อื่นที่ชวนให้เกิดความสนุก ขบขัน ขึ้นมาแทรกเป็นครั้งคราว เป็นสร้างสมดุลทางอารมณ์ให้แก่ผู้คนที่เข้าร่วมพิธีกรรมนี้ได้ด้วย

4. สรุปและอภิปรายผล

พิธีกรรมทำนายดวงชะตาโดยหมอมอไปไม้ไม้ช่วยตอบสนองความต้องการคนในสังคมอีสานร่วมสมัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ พิธีกรรมของหมอมอไปไม้เป็นหนึ่งในพิธีที่สอดคล้องกับการทำหน้าที่ของพิธีกรรมในสังคมประเพณี คือ ช่วยให้มีมนุษย์มีความมั่นคงทางใจโดยการร้องขอให้อำนาจเหนือธรรมชาติช่วยเหลือในสิ่งที่มนุษย์ไม่มั่นใจ (ศิราพร ณ ถลาง, 2548, น. 322) หรือไม่สามารถคาดเดาได้นั่นเอง

ผลการวิเคราะห์หน้าที่ทางคติชนวิทยาของภูมิปัญญาพิธีกรรมทำนายดวงชะตาโดยหมอมอไปไม้ตามแนวคิดของ Bascom (1965) และศิราพร ณ ถลาง (2548) พบว่า ด้านการให้ที่มาและเหตุผลของการมีพิธีกรรมนั้น ทำหน้าที่สืบความเชื่อและวิถีปฏิบัติของสังคมวัฒนธรรมที่นับถือ “ผี” ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ การใช้ใบไม้ ดอกไม้ถือว่าเป็นตัวแทนของธรรมชาติเป็นสื่อในการใช้พลังจิตติดต่อกับสายญาณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณของ “ผี” ซึ่งเป็นครู อาจารย์ ปู่ ย่า มีการอุทิศบุญให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยทำนายดวงชะตาผ่านใบไม้และหมอมอ และทำหน้าที่สืบทอดหลักธรรมและหลักปฏิบัติในพุทธศาสนา

ส่วนหน้าที่ด้านการให้การศึกษาต่อคนในชุมชน พบว่าพิธีกรรมนี้มีส่วนในการให้ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ผู้มาร่วมพิธีกรรม ขึ้นอยู่กับวัย อาชีพ ความเป็นมาของผู้รับการทำนาย ส่วนหน้าที่ด้านการรักษามาตรฐานและแบบแผนทางสังคมนั้น ในรายละเอียดมีการรักษาจรรยา มารยาท จริยธรรมและศีลธรรม กฎ กติกาและกฎหมายของสังคม และการธำรงรักษาโครงสร้างของสังคมในบริบทที่เปลี่ยนแปลงด้วย และหน้าที่ด้านการให้ความเพลิดเพลินและระบายความคับข้องใจ พบว่ามีการให้ความรู้สึกมีน้คง ปลอดภัย การลดความวิตกกังวลและความเครียด การลดความคับข้องใจ ความบีบคั้นกดดัน และการสร้างบรรยากาศเป็นมิตรและอารมณ์ขันให้เกิดขึ้นระหว่างพิธีกรรม

ข้อค้นพบที่น่าสนใจของบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมทำนายดวงชะตาของหมอมอไปไม้ นี้ แม้ว่าตั้งต้นด้วยการคลายทุกข์และการพยายามพัฒนาชีวิตด้านต่าง ๆ ของผู้คนที่มารับคำทำนายให้ดีขึ้น ในขณะที่เดียวกัน พิธีกรรมก็มีหน้าที่เชิงโครงสร้างและเชิงสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนมีหน้าที่ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นหน้าที่เชิงจิตวิทยาของหมอมอไปไม้เกิดขึ้นด้วย

นอกจากนี้ เป็นที่น่าสนใจว่า เหตุที่ผู้รับคำทำนายเข้าร่วมพิธีกรรมทำนายดวงชะตา นั้น ยังสะท้อนพลวัตของความเป็นกลุ่มคนซึ่งขยับขยายจากการรวมกลุ่มเพื่อประกอบพิธีกรรมที่สะท้อน “อัตลักษณ์” ของกลุ่มชาติพันธุ์ มาเป็นการเน้น “อัตลักษณ์และความต้องการของ

ปัจเจกชน” มากขึ้นอีกด้วย จะเห็นได้จากการที่เจ้าชะตาต้องการทราบพื้นชะตาของตนเองในแต่ละช่วงชีวิต ต้องการคำแนะนำและข้อห้ามสำหรับชีวิตของตนเอง และที่สำคัญ ต้องการหาทางออกให้แก่ปัญหาสำคัญในชีวิต ยังไม่ได้เป็นการแก้ปัญหาของกลุ่มคน หรือกลุ่มชาติพันธุ์ในภาพรวมอย่างในอดีต พิธีกรรมนี้จึงสะท้อนความเป็นสังคมอีสานร่วมสมัยที่เน้น “ความเป็นปัจเจก” มากกว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” หรือ “กลุ่มวัฒนธรรม”

ส่วนบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาแก่คนในสังคมร่วมสมัยนั้น แม้ว่าสังคมอีสานร่วมสมัยจะเป็นสังคมอ่านออกเขียนได้ไปแล้ว ไม่ใช่เป็นสังคมมุขปาฐะที่เน้นการบอก แต่หน้าที่ด้านการให้การศึกษาของพิธีกรรมนี้ ก็ยังดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งของ “การให้การศึกษา” แก่คนในสังคมในหลาย ๆ ด้าน ขึ้นอยู่กับว่า ผู้ที่มารับคำทำนายตั้งคำถาม หรือพยายามหาคำอธิบายเกี่ยวกับเนื้อหาสาระด้านใด

หน้าที่ด้านการรักษามาตรฐานและแบบแผนทางสังคมนั้น พิธีกรรมนี้ช่วยรักษาจรรยา มารยาท จริยธรรมและศีลธรรม การรักษากฎ กติกาและกฎหมายของสังคม และการธำรงรักษาโครงสร้างของสังคมในบริบทที่เปลี่ยนแปลงก็ยังคงเป็นไปในลักษณะที่ชนกพร พัวพัฒนกุล (2556) สรุปว่า การพยากรณ์ดวงชะตาเป็นกระบวนการทางวาทกรรมที่สามารถหมุนเวียนส่งผ่านความคิด ค่านิยม และอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่เผยแพร่ผ่านคำพยากรณ์ดวงชะตาในสังคมไทยหลายประการ คำพยากรณ์ดวงชะต่าย่อมมีผลต่อความคิดความเชื่อของผู้รับการพยากรณ์ในด้านต่าง ๆ ของปัจเจกบุคคลได้ จากผลการวิเคราะห์พิธีกรรมของหมอมอไบไม้ เราก็พบว่ามีการนิยามชีวิตที่มีความสุขในฐานะ “ชีวิตที่พึงประสงค์” เช่น มีความร่ำรวย มั่งคั่งพร้อมพร้อม ประสบความสำเร็จ ในอาชีพการงาน เป็นต้น มีการเสนอภาพสังคมในอุดมคติและสมาชิกที่พึงประสงค์ และการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ของคนในสังคม เช่น กรณีหมอมอสงเสริมให้ลูกทำหน้าที่ดูแลพ่อแม่ แม้ว่าสังคมจะเป็นครอบครัวเดี่ยวและคนอยู่ตัวคนเดียวมากกว่าครอบครัวขยายก็ตาม

อนึ่ง ผลการศึกษายังเพิ่มเติมแง่มุมด้านการรักษามาตรฐานและแบบแผนทางสังคมในฐานะที่มารยาท กฎ กติกา และกฎหมายที่พึงปฏิบัติตามนั้น มีผลในการรักษาความสุขสันติของผู้คนที่อยู่ร่วมสังคม ดังกรณีห้ามบุกรุกที่ดิน ย้ายหมุดบันเขตแดน และการทำร้ายร่างกาย ย่อมผิดกฎหมายอาญา จำต้องได้รับโทษ เป็นต้น

หน้าที่ด้านการให้ความเพลิดเพลินและระบายความคับข้องใจ ซึ่งพบว่า พิธีกรรมเน้นทำหน้าที่ให้ความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย การลดความวิตกกังวลและความเครียด การลดความคับข้องใจ ความบีบคั้น ความกดดัน และการสร้างบรรยากาศเป็นมิตรและอารมณ์ขันให้เกิดขึ้น ในระหว่างการประกอบพิธีกรรมเป็นบทบาทที่เด่นชัดมากของพิธีกรรมทำนายดวงชะตาโดยหมอมอไบไม้

จากการศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการแข่งขันเรือยาว (รัตนา จันทาว์, 2559) ซึ่งเปลี่ยนแปลงการจัดงานจากเดิมหมู่บ้านหรือวัดเป็นผู้จัดการแข่งขันมาสู่การจัดโดยหน่วยงานภาครัฐ

การแข่งขันเรือยาวในบริบทนี้ทำหน้าที่ 4 ประการ คือ เป็นกระจกสะท้อนสังคม การให้การศึกษา แก่สมาชิก การสร้างการยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคม และการให้ความบันเทิง ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า หน้าที่ประการที่สี่เด่นชัดที่สุด

หน้าที่หลักของพิธีกรรมจะต่างออกไปจากการแข่งเรือยาวซึ่งเน้นเฉลิมฉลองความอุดมสมบูรณ์ของดินน้ำข้าวปลาของชุมชน ดังนั้น บรรยากาศของประเพณีด้านการศึกษา ความเพลิดเพลินจึงเด่นชัดมาก แต่เมื่อพิจารณาพิธีกรรมทำนายดวงชะตาซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาความทุกข์ระทมและการตอบสนองความต้องการเจริญก้าวหน้าในชีวิตของปัจเจกบุคคล หน้าที่การสร้างบรรยากาศเป็นมิตรและอารมณ์ขันยังคงมีปรากฏในพิธีกรรม แต่หากเปรียบเทียบกับผลการวิเคราะห์การแข่งขันเรือยาว พิธีกรรมทำนายดวงชะตาทำหน้าที่สำคัญเชิงจิตวิทยาเพื่อให้ความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย การลดความวิตกกังวลและความเครียด ลดความคับข้องใจ ความบีบคั้น ความกดดัน มากกว่าที่จะสร้างความเพลิดเพลิน หรือบันเทิงใจ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของคณิศรวิทยาที่ ศิราพร ณ ถลาง (2548) เน้นย้ำว่า พิธีกรรมเป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการรวมพลังในการสร้างขวัญและกำลังใจทั้งในยามปกติ และยามวิกฤต ดังนั้น “คณิศรมีบทบาทโดยตรงในการทำหน้าที่เสนอ “ทางออก” ให้มนุษย์ในสังคม (ศิราพร ณ ถลาง, 2548, น. 350)

อีกประการหนึ่ง ขณะที่รัตนา จันทาว์ (2559) มองว่าบทบาทของการแข่งเรือยาวเป็นกระจกที่สะท้อนสังคม แสดงสภาพสังคมวัฒนธรรมอย่างตรงไปตรงมา Bascom ให้ข้อสังเกตว่า ในข้อมูลคณิศรวิทยา มีสิ่งตรงข้ามหรือหลีกเลี่ยงจากชีวิตจริงและสังคม กรณี พิธีกรรมของหมอมอไบ้ไม่เป็นพิธีกรรมที่ช่วยให้คนในสังคมอีสานหาวิธีรับมือกับ “ความเป็นจริง” โดยเฉพาะความจริงซึ่งไม่ตรงตามความปรารถนาของมนุษย์ ระยะห่างระหว่างความปรารถนาในชีวิตกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับชีวิต หากห่างกันมาก มนุษย์ย่อมรู้สึกผิดหวัง ระทมทุกข์ พิธีกรรมของหมอมอไบ้ไม่เข้ามามีบทบาทในการช่วยให้มนุษย์ลดความตึงเครียดที่เกิดจากความเป็นจริงของชีวิตที่ไม่พึงประสงค์กับความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่พึงประสงค์ สร้างคุณภาพให้การดำเนินชีวิต “พิธีกรรมทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจและช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้แก่ละสังคม” (ศิราพร ณ ถลาง, 2548, น. 318) ขณะที่ประเพณีแข่งเรือยาวเน้นทำหน้าที่ด้านความบันเทิงและสะท้อนสังคมวัฒนธรรม พิธีกรรมของหมอมอไบ้ไม่ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือด้านจิตใจเพื่อให้คนในสังคมอีสานร่วมสมัยสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในกระแสโลกาภิวัตน์

ดังนั้น ในบริบทสังคมอีสานร่วมสมัยซึ่งข้ามผ่านความเป็นสังคมวัฒนธรรมมูขปาฐะมาแล้ว ในปัจจุบัน สังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัจจัยหนุนเสริมด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สภาพปัญหาที่คนอุปราชธานี และคนอีสานในพื้นที่ใกล้เคียงกำลังประสบอยู่จึงเป็นปัญหาของปัจเจกผู้ต้องการให้หมอมอไบ้

ซึ่งมีภูมิปัญญาพิธีกรรมทำนายดวงชะตาผ่านใบไม้ทำหน้าที่อย่างเด่นชัดในการสืบทอดความเชื่อ และวิถีปฏิบัติของสังคมที่นับถือผี แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมธรรมชาติและสืบทอดวิถีปฏิบัติตาม แนวศาสนาพุทธที่ค่อนข้างแยกคาย ให้การศึกษาและรักษาแบบแผนของสังคมวัฒนธรรม และที่สำคัญมาก คือ มีประสิทธิภาพในการลดทอนความทุกข์ของคนอีสานในทุก ๆ ด้านของการ ดำเนินชีวิตในสังคมวัฒนธรรมอีสานร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง/References

- ชนกพร พัวพัฒนกุล. (2556). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรมการพยากรณ์
ดวงชะตา: การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต].
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชยุตรา สุโขยะไชย. (2560). โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของคำสุทธวัญของชาวไทยเลย
อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พัชรี แก้วผลึก. (2561). ศึกษาวิเคราะห์เรื่องฤกษ์ตามคัมภีร์โหราศาสตร์ไทยที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน
[วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ณัชชา ชินธิป. (2548). โหราศาสตร์กับการตัดสินใจทางธุรกิจ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท].
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- รัตนา จันทร์เทาว์. (2559). พลวัตของบทบาทหน้าที่ประเพณีการแข่งเรือยาวในภาคอีสาน.
วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์, 33(3), 115-134.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). มนุษย์กับวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิราพร ณ กลาง. (2548). ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน.
โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิราพร ณ กลาง. (2552). ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน.
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิราพร ณ กลาง. (2557). ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน
(พิมพ์ครั้งที่ 3). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สุขฉายา (บรรณาธิการ). (2549). พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชน
กับสังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ เจียรสุวรรณ. (2548). การศึกษาวิเคราะห์บททำขวัญและพิธีทำขวัญของกลุ่มคนไทย
ไทยพวน และไทยเขมรที่จังหวัดฉะเชิงเทรา. ใน สุกัญญา สุขฉายา (บรรณาธิการ),
พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2,
น. 163-204). โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- Bascom, W. R. (1965). Four functions of folklore. In Alan Dundes (Ed.), *The study of
folklore* (pp. 279-298). Prentice Hall.
- Dundes, A. (1965). *The study of folklore*. Pearson College Div.